

MİLLİYETÇİ PROPAGANDANIN RUS KAMU POLİTİKALARINA YANSIMALARI: VATANSEVERLİK EĞİTİMİ PROGRAMI ÖRNEĞİ

REFLECTIONS OF NATIONALIST PROPAGANDA ON RUSSIAN PUBLIC
POLICIES: PATRIOTIC EDUCATION OF CITIZENS EXAMPLE

ERKAM TEMİR*

ABSTRACT

In Russia, the concepts such as nation, nationalism and patriotism have been kept up to date from past to present and they have found their place in public policy. Recently, with the implementation of the state-owned program "Patriotic Education of Citizens of the Russian Federation" patriotism has become the official ideology of the Russian state. In this program it is possible to find some of the achievements that Russia wants to obtain in its internal dynamics and imperial goals. The program applies nationalism as a public policy through a propagandist and constructivist method. In this article, the part of this program which is planned to be implemented between 2016-2020 is evaluated. With this program, while the idea of imperial nationalism is structured as a public policy the society is militarized by a multifaceted propaganda.

Keywords: Russia, nationalism, propaganda, patriotism, public policy.

ÖZ

Rusya'da millet, milliyetçilik ve vatanseverlik gibi kavramlar geçmişten günümüze güncelliğini korumuş ve kamu politikalarında yerini bulmuştur. Son dönemde ise devlet eliyle "Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Vatanseverlik Eğitimi Programı"nın uygulanmaya başlanmasıyla birlikte Rusya'da vatanseverlik devletin yeniden resmi ideolojisi haline gelmiştir. Rusya'nın iç dinamiklerinde ve emperyal hedeflerinde elde etmek istediği kazanımların bir kısmını bu programda bulmak mümkündür. Program milliyetçiliği propagandist ve konstrüktivist bir yöntem ile kamu politikası olarak uygulamaktadır. Makalede bu programın 2016-2020 yılları arasında uygulanması planlanmış olan bölümü ele alınmıştır. Program ile emperyal milliyetçilik fikri bir kamu politikası olarak yapılandırılmaya çalışılırken toplum çok yönlü bir propagandayla militarize edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, milliyetçilik, propaganda, vatanseverlik, kamu politikası.

* Kastamonu Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
erkamtemir@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4387-2728>

Makale Atıf Bilgisi: TEMİR Erkam, (2019).
Milliyetçi Propagandanın Rus Kamu Politikalarına Yansımaları:
Vatanseverlik Eğitimi Programı Örneği, *Avrasya Etüdleri*, 5-32.

Gönderim Tarihi: 28.05.2019 Kabul Tarihi: 17.09.2019

1. Giriş

Günümüz iletişim çağında devletler artık etik kodlarla vatandaş yetiştirmekte oldukça zorlanmaktadır. Kapitalizmin yapısallaşmasıyla birlikte kavramlara yönelmeyen, hümanizm ve post-hümanizmden sonra transhümanist toplumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim kapitalizm madde üretirken etiği tüketmektedir. Dünyada kamplaşmaların arttığı, Pasifik'te ve Orta Doğu'da savaş gerginliklerinin yaşandığı bir dönemde ise tekrar etik üretilmeye çalışılmaktadır. Bir bakıma emperyalist devletlerin maddi kaynakları artarken manevi kaynakları azalmaktadır. Özetle silah üreten devletler bu silahlara “kutsal değerler” adına tasarruf edecek iradeyi bulmakta zorlanmaktadır. Bu nedenle bu iradeyi üretmeye çalışmaktadırlar. Özetle devletler ürettiği silahı kullanacak, ona kolektif bir şekilde tasarruf edecek zihniyeti üretmeye çalışmakta ve bunu sağlayacak propaganda faaliyetlerine girişmektedir.

Resmi verilere göre Rusya'da hâlihazırda 160 etnik grup ve yerli halk bulunmaktadır. Nüfusun %79,83'ünü Ruslar, %3,83'ünü Tatar Türkleri, %2,3'ünü Ukraynalılar, %1,15'ini Başkurt Türkleri, %1,13'ünü Çuvaş Türkleri, %0,94'ünü Çeçenler kalan kısmını ise diğer etnik gruplar¹ oluşturmaktadır.² 21 farklı cumhuriyetten müteşekkil bir federasyondur. 18 Mart 2014 tarihinde Kırım'ı ilhak eden Rusya, Devlet *Duma*'sının kararıyla 20 Mart 2014 tarihinde anayasasında Kırım'ı “Kırım Cumhuriyeti”³ ismiyle kendisine bağlı 22. cumhuriyet olarak ilan etmiştir.⁴

Tarihi geçmişi, federatif yönetim sistemi ve etnik yapısı nedeniyle milliyetçilik Rusya için güncelliğini sürekli koruyan bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Rusya'da milliyetçiliğin geçmişten günümüze propagandist bir yönlemlerle kamu politikalarına sıklıkla yansıdığını söylemek mümkündür. Böylelikle bu makalede meselenin tarihi perspektifine, kavramsal altyapısına, Rus kaynaklarına göre milliyetçilik, vatanseverlik vb. kavramların benzer ve farklı yönlerine

- 1 Azerbaycan, Kazak, Kırgız, Yakut, Kumuk, Hakas, Özbek, Tat, Tuva, Karaçay, Balkar, Nogay, Altay, Gagavuz, Tofa, Avar, Dolgan, Dargin, Şor, Udmurt, Hanti, *Selkup, Koryak*, İtelmen ve *Çuvans Türkleri*, Ermeniler, Belaruslar, Almanlar, Osetler, Romanlar, Moldovalılar, Tacikler, Yunanlılar, Polonyalılar, Litvanyalılar, Bulgarlar, Letonyalılar, Çerkesler, Kabardeyler, İnguşlar, Lezginler, Gürcüler, Laklar, Tabasaranlar, Adigeler, Abazalar, Rutullar, *Agullar*, Abhazlar, Sahurlar, *Mordvinler*, Mariler, Komiler, Kareyalılar, Nenetsler, Mansiler, Vepsler, Yukagirler, Samiler, *Nganasanlar*, İngrililer, Enetsler, Moğollar, Buryatlar, Kalmuklar, Yahudiler, Asurlular, Tunguzlar, *Evenkler*, *Evenler*, *Nanaylar*, *Ulçiler*, Udegeyler, Oroçlar, *Negidallar*, *Oroklar*, Çukçiler, *Çuvanslar*, Nivihler, Eskimolar, Aleutlar, Ketler vd.
- 2 Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. Population Data, <https://www.rusemb.org.uk/russianpopulation/>, Erişim: 23.5.2019.
- 3 Ofitsialniy İnternet-Portal Pravovoy Informatsii. Rossiyskaya Federatsiya Federalniy Konstitutsionniy Zakon, 21.03.2014, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?doc_itself=&infostr=x07q8+zl7flg7vLu4fdg5uDI8vH/IO3II0lg7+7x6+Xk7eXplPDI5ODq9ujo&nd=102171897&page=1&rdk=7#10, Erişim: 12.5.2019.
- 4 Türkiye Kırım'ın Rusya Federasyonu tarafından ilhakını tanınamaktadır (mfa.gov.tr, 2019).

değindikten sonra 2001 yılından beri uygulanan ve sürekli bir kamu politikasına dönüştürülmeye çalışılan Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Vatansverlik Eğitimi Programı irdelenmiştir. Program 2001-2005, 2006-2010 ve 2011-2015 yılları arasında ayrı ayrı planlanarak periyodik olarak uygulanmıştır ve ilerleyen yıllarda aralıksız olarak uygulanması planlanmaktadır. Programın başlamasıyla birlikte vatansverlik devletin resmî ideolojisi haline gelmiştir.⁵ 30 Aralık 2015 tarihli ve 1493 Sayılı Hükümet Kararıyla 2016-2020 yılları arasında uygulanmaya başlayan program yürürlüğe sokulmuştur. Söz konusu programın propagandist yönünün irdelenmesinden iletişim bilimlerine, kamu politikaları belirleme ve uygulama yönüyle kamu yönetimine ve uluslararası boyutuyla uluslararası ilişkiler alanına fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada programın bugüne kadar uygulanmış olan ilk üç döneminden özetle, sonuncusundan ise ayrıntılı olarak bahsedilecektir. Makale temelde söz konusu programın propagandist yaklaşımını irdelemeye odaklanmaktadır. Program Rusya'nın emperyal arzularına işaret etmesi bakımından önemli görülmüştür.

2. Tarihsel Perspektif

2.1. Çarlık Dönemi

14. yüzyılın ortalarına doğru Çarlık Rusya'sında Panslavizm⁶ hızla yükselmeye başlamış ve 15. yüzyılda bu yükseliş devam etmiştir. "Türklerin zulmü altında inleyen İslav (Slav) kardeşlerini kurtarma" amacıyla "Ayasofya'ya Haç Koymak" sloganı bu dönemde türetilmiştir. Çar II. Aleksandr hükümdarlığı sırasında giderek kuvvetlenen Panslavizm Rus politikalarına ciddi ölçüde etki etmeye başlamıştır. Rus devletinin siyasi tarihinin esasında "Türk illeri aleyhine yayılış hareketi" olduğu söylenebilir. Bilhassa 1552'de Kazan Hanlığı'nın yok edilmesinie müteakip Ruslar sürekli yayılmışlardır. Sonraki 350 yıl boyunca hiçbir millet veya devlet Ruslar kadar sürekli savaşlarla "komşuları aleyhine genişlemiş değildir". Böylelikle Rus siyasi faaliyetlerinin en bariz özelliği "yayıma ve komşularından toprak kazanma" olarak nitelendirilebilir.⁷

5 Anatoliy Karpoviç Bikov, "Patriotiçeskoye Vospitaniye Grajdan Rossiyskoy Federatsii: Na Stike Dvuh Gosudarstvennih Program", *Pedagogika*. Tom. 1, 2011, s.14.

6 "Panslavizm, Rusya'nın özellikle Çarlık döneminde uyguladığı, İslav ırkından olanları kendi hâkimiyeti altında bir devlet halinde toplama siyasetidir." (Kohn, 1983: 5)

7 Hans Kohn, *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (çev: A. O. Güner), Kervan Yayınları, İstanbul, 1983, s.5-11.

15. yüzyılda Moskova'nın kendini "Yeni Kudüs" olarak kabul etmesinden dolayı uzun yıllar millet ve milliyetçilik "Tanrı'nın Üçüncü Roma planına uygun olarak" dini temelli yani Ortodoksluğa dayalı bir alan olarak değerlendirilmiştir.⁸

1789 yılında İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne yansıdığı şekli ile ulus/millet (нация, *nation*) kavramı Rus seçkinleri tarafından öğrenilmeye başlanmıştır. Müteakiben Rus hükümdarlarının farklı düşüncelerine rağmen yaklaşık 70 yıl ulus kavramının İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne yansıdığı şekliyle yorumu Rusya'da hâkim olmuştur. Egemenliğin taşıyıcısı rolündeki bu ulus kavramı bilhassa ilerleyen dönemde Aralıkçılar (*Dekabristi*) olarak adlandırılan "soylu devrimciler" tarafından savunulmuştur. Aralıkçılar otokratik yönetimde kısıtlama taleplerini dile getirmişlerdir. Ancak 1790-1830 yıllarında yaşanan siyasi gelişmeler seçkinlerin ulusun özüne ve bu kavrama yaklaşımlarını kökten değiştirmiştir. Çar I. Aleksandr yukarıdan bir anayasa ile aşağıdan devrimi (isyani) önleme gayesi gütmüştür. Halefi Çar I. Nikolay ise abisinin önlemek istediği ancak önleyemediği devrimi bastırarak hükümdar olmuştur. Böylelikle Nikolay'ın idam ettirdiği Aralıkçılar'ın ulusun egemenlik ve temsiline dayalı bir anayasa talebini kabul etmesi için herhangi bir gerekçesi kalmamıştır. Bu dönemde ulus/millet terimi egemenlik ile birlikte anımsandığından tamamen sansürlenmiştir. Ulus terimini yok etmek için yeri "yarı benzer" kavramlarla doldurulmuştur.⁹ Aralıkçılar bazı araştırmacılar tarafından Rusya'daki ilk milliyetçiler olarak tanımlanmıştır.¹⁰

1830–1831¹¹ ayaklanması Rus milliyetçiliği hissini tetiklemiştir. Zira ayaklanma bağımsızlığını yeniden kazanacak bir halkın meşru girişimi olarak değil, Avrupa'nın Rusya'ya saldırısı olarak yorumlanmıştır. Aşırı milliyetçiliğin ortaya çıkmasına büyük katkıda bulunan olay ülkede bütünlüğün sadece otokrasi tarafından korunabileceği hissini arttırmıştır.¹²

1833 yılında eğitim bakanı olan Sergey Uvarov Semönoviç Avrupa'nın "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik"ine (*liberte egalite fraternite*) karşı "Ortodoksluk, Otokrasi, Milliyet" sloganına dayalı "Resmi Milliyet Teorisi"ni önermiştir. Zira bu dönemde Rus muhafazakârlar Fransız Devrimi'nin temel fikirlerinin Rus halkı için

8 Andrey Aleksandroviç İvanov, Aleksandr Leonidoviç Kazin i Roman Viktoroviç Svetlov. "Russkiy Natsionalizm: Osnovniye Vehl Istoriceskogo Osmisleniya", *Vestnik Russkoy Hristianskoy Gumanitarnoy Akademii*, Tom. 16, No. 4, 2015, s.143.

9 Emil Abramoviç Pain, "İmperskiy Natsionalizm (Voznikoveniye, Evolyutsiya i Politiceskiye Perspektivi v Rossii)", *Obşestvenniye Nauki i Sovremennost*, Tom. 2, 2015, s.55.

10 Sergey Mihayloviç Sergeyev, "Vosstanovleniye Svobodı. Demokraticeskiy Natsionalizm Dekabristov", *Voprosi Natsionalizma*, Tom. 2, 2010, s.78-118.

11 Kasım Ayaklanması (Polonya Ayaklanması) Polonyalıların Rus İmparatorluğundan bağımsızlık elde etmek için başlattıkları ayaklanma.

12 Riçard Payps, *Russkiy Konservatizm i Ego Kritiki*. İssledovaniye Politiceskoy Kulturu: Fond Liberalnaya Missiya, Moskva, 2008, s.252.

kabul edilemez olduğunu düşünmektedirler. Demokrasi ve temsil kabiliyeti gibi bir bağlam bulundurmeyen bu millet anlayışı tam aksine egemenlere itaate ve paternalist bir yaklaşıma sahiptir. Buna göre egemenler halkın babasıdır ve halk adeta otokratik bir babaya ibadet eden çocuklardır.¹³

Resmi Milliyet Teorisi'nde yeni olan şey aslında sadece milliyet anlayışı olmuştur. Pain'e göre bu anlayış Batı'nın modeline karşı Rusya'nın "geleneklerine ve özgün yolu"na sadakate dayanmaktadır. "Rus milliyetçiliğinin özel ruhu, Ortodokslik ve otokrasiye bağlılıktır" ve günümüzde de "Rusya'nın özel yolu" şeklinde benzer bir kavram kullanılmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısından beri Rus milliyetçiliği ulusal egoizm, yabancı düşmanlığı ve şovenizm ile ilgilidir. 20. yüzyılın ortalarında Rus akademisinde etnik köken ve etnik kimlik gibi kavramlar tanımlanmaya başlanmış ve nesiller arası kültür aktarımı kadar etnisiteyle bağlantılı bir halk topluluğuna dair öznel görüşler de ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁴ İlerleyen dönemde ünlü Rus filozof Geogriy Petroviç Fedotov (1886-1951) "Milli bilinç, muazzam bir değerdir, ancak aynı zamanda büyük bir tehlikedir. Milli bilinç sürekli olarak eğitilmeli, temizlenmeli ve asilleştirilmelidir. Çıplak şekliyle o inşa etmez, yok eder" ifadelerini kullanmıştır.¹⁵

1863 yılından itibaren Panslavizm Ruslaştırılmayı savunmaya başlamıştır. Örneğin Ukrayna'da milli hareketler yasaklanarak baskıyla Ukrayna'nın Ruslaştırılması programı faaliyete geçirilmiştir. Balkanları ele geçiremeyen Çarlık Rusyası Orta Asya'ya doğru genişleyerek Ruslaştırma programını tatbik etmeye başlamıştır. Böylelikle Türkistan ve Kafkaslarda Rus yayılımı giderek ilerlemiştir. Rus ihtilalinden sonra (1905) Rusya'da yüzden fazla farklı etnik unsurun bulunduğu, Rusların ise toplam nüfusun ancak %43,3'ünü oluşturduğu tespit edilmiştir. Böylelikle siyasi prensipleri ön plana çıkaran Neoslavizm akımı ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁶

20. yüzyılın başlarında aşırı milliyetçi duyguların bir tezahürü olarak Rus faşizmi ortaya çıkmıştır. 1931 yılında Mançurya bölgesinde, Rodzaevsky liderliğinde Rus faşist partisi kurulmuştur. Parti İtalyan faşistlerinin ve Alman Nazilerinin stillerini ve niteliklerini birleştirmiştir. Siyah gömlek giyen, Nazi selamı veren,

13 Riçard Vortman, "Ofitsialnaya Narodnost i Natsionalny Mif Rossiyskoy Monarhii XIX Veka", *Rossiya/Russia*, Tom. 3, No. 11, 1999, s.233-244.

14 Emil Abramoviç Pain, "İmperskiy Natsionalizm (Voznikoveniye, Evolyutsiya i Politicheskiye Perspektivi v Rossii)", *Obşestvenniye Nauki i Sovremennost*, Tom. 2, 2015, s.55-56.

15 Geogriy Petroviç Fedotov, "Natsionalizm (konspektivnaya zapis doklada)", *Voprosi Filosofii*, Tom. 10, 2011, s.119-125.

16 Hans Kohn, *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (çev: A. O. Güner), Kervan Yayınları, İstanbul, 1983, s.5-11.

gamalı haçı kullanan Rus faşistler İtalyan faşistler ve Alman Naziler ile aynı retorik kullanmışlardır.¹⁷

2.2. Sovyet Dönemi

Sovyet döneminde ise propaganda denilince akla gelen ilk isim olan Lenin “Büyük Rus milliyetçiliğini”, Rus İmparatorluğunun devlet rejiminin meşruluğunun önemli bir bileşeni olarak görmektedir.¹⁸ Marksizm’in enternasyonalist olma iddiasına rağmen Sovyetler Birliği’nde Rus şovenizmi hüküm sürmüştür. Komünist Parti Marksist dogmalarına rağmen giderek milli bir karakter kazanmıştır. 1920’lerde dile getirilen “enternasyonalist ütopya”dan 1930’ların ikinci yarısından itibaren tamamen vazgeçilmiş, yerini kademeli olarak “Milli Bolşevizm” politikası almıştır. “Büyük Vatanseverlik Savaşı”nda¹⁹ milli kimlik bilinci giderek yükselmiş ve savaş sonrası yıllarda toprak reformu ile birlikte “Bolşevizmin Ruslaştırılması” mantıksal bir aşamaya ulaşmıştır. Buna göre komünizmin düşmanı artık Rus Otokrasisi değil “köksüz kozmopolitlik”tir.²⁰

Örneğin askeri birimlerde dönemin verilerine göre muhabere birimleri gibi prestijli birimlerde tamamen etnik Ruslar hâkimken, inşaat taburları gibi prestijli olmayan birimlerin %70’den fazlasını etnik Rus olmayanlar oluşturmaktadır.²¹ Etnik Rus olmayanların nüfusa oranı %16’dan fazla olmasına rağmen subay kadrosunda temsilieri %3 oranındadır²² ve 1975’e kadar üst düzey memurların neredeyse tamamı etnik Rus’tur.²³

İkinci Dünya savaşında ortaya çıkan “Panrusçuluk” Panis Slavların abartılı tutumlarını hatırlatır bir hal almıştır. Savaştan önce Komünist Parti’ye ve Stalin’e itaat etmeye mecbur olan SSCB vatandaşları savaş bittikten sonra ise etnik Rus olmayan “en genç kardeşler” Ruslar karşısında ne kadar önemsiz olduklarını fark etmeye başlamışlardır. Elde edilen ırk eşitliği bir tarafa bırakılmış ve yerine diğer tüm milletlerin “Rus milletine hürmetkar olma prensibi” getirilmiştir.²⁴

17 İgor Mihayloviç Matskeviç, “Kriminoloğičeskaya Harakteristika Faşizma”, Çelovek: Prestupleniye i Nakazeniye, Tom. 3, 2014, s.39.

18 Vladimir İliç Lenin, *O Prave Natsiy Na Samoopedeleniye- Polnoye Sobraniye Soçineniy* (5 izd. Tom 25). İzdatelstvo Političeskoy Literaturı, Moskva, 1969.

19 2. Dünya savaşı Ruslar tarafından “Büyük Vatanseverlik Savaşı” olarak adlandırılmaktadır.

20 Aleksandr Vdovin, *Podlinnaya İstoriya Russkih XX vek*, Algoritm, Moskva, 2010, s.21.

21 S. Enders Wimbush and Alex Alexiev. *The Ethnic Factor in the Soviet Armed Forces*. The Rand Corporation, Santa Monica/California, 1982, p. 1-9.

22 Rakowska-Harmstone, T. Nationalities and the Soviet military In L. A. Hajda and M. R. Beissinger (Eds.), *The Nationalities Factor in Soviet Politics and Society*, Boulder, Westview Press, Colorado, 1990, p. 89.

23 Timothy J. Colton, *Commissars, Commanders, and Civilian Authority: The Structure of Soviet Military Politics* (Vol. 79). Harvard University Press, Cambridge, 1979, p. 261.

24 Hans Kohn, *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (çev: A. O. Güner), Kervan Yayınları, İstanbul, 1983, s.260.

2.3. Post-Sovyet Dönem

SSCB enternasyonalist ideolojiyi ve ulusal kültürü oluşturmak için sansürün izin verdiği ölçüde Rus kültürüne dayanan bir esas belirlemiştir. Federal Rusya'da ise ideolojik bir doktrinin yokluğunda milli kimliğin ideolojik ve manevi temellerini oluşturmak zorlaşmıştır.²⁵

1998 yılında Rusya Halk Yurtsever Birliği (Народно-патриотический союз России -НПЦР) SSCB'nin Gorbaçov ve Yeltsin'in jeopolitik suçları yüzünden yok olduğunu iddia ederek manifestosunda “muazzam anavatanımızı yeniden inşa edeceğiz, parçalanmış Rus halklarını anavatanın kubbesi altında toplayacağız” ibarelerine yer vermiştir.²⁶

Peregudov'a göre Rusya'da Post-Sovyet dönemin en önemli problemlerinden biri “Rus olan” ve “Rus olmayan” olarak tasnif edilebilecek milliyetçilik olgusudur. Ayrıca Rus milliyetçiliğinin bir taraftan çeşitli riskleri azaltan, diğer taraftan ise bu riskleri tahmin edilmeleri oldukça zor hatta mümkün olmayan bir hal aldrabilecek çelişkili bir yönü bulunmaktadır.²⁷

2000'li yıllarda Rusya'yı imparatorluk olarak nitelendiren distopya tarzında birçok romanın basılmış olması dikkat çekicidir. İlk olarak bu tür kitapların şifreli dil olarak adlandırılan distopya tarzında yazılmış olması ilginçtir. Zira Gorbaçov ve Yeltsin dönemlerinde Rusların bu tür literatüre ilgileri söz konusu değildir. Aksine demir perde arkasında yıllarca ömür sürdükten sonra halk gerçeklere aç bir şekilde gerçek sorunları aktaran kitaplara/eserlere yoğun ilgi göstermektedir. Adeta Stalin döneminde olduğu gibi Putin döneminde de gelecek hakkındaki düşünceleri şifreleme ihtiyacı doğmuştur. İkinci olarak bu kitapların tamamında öznenin “Rusya'daki emperyal düzenin yeniden canlandırılması” olması da ilginçtir. Örneğin Eduardo Gevorkyana'nın “Alçakların Zamanı” (*Времена негодяев*) isimli kitabında Rusya doğrudan doğruya imparatorluk olarak adlandırılmaktadır. Diğerlerinde ise “Slav Birliği”, “Ordo-Rus İmparatorluğu” veya başkenti Moskova olarak belirtilmiş “Hesperia İmparatorluğu” gibi kurgusal isimler kullanılmaktadır. Söz konusu romanlarda içinde bulunulan zaman farklılık göstermekle birlikte Eduardo Gevorkyana'nın romanındaki hikâye tam da 2014 yılında geçmektedir. Romanlarda “Ancak büyük insanlar büyük bir ülke kurarlar... Büyük insanları ise büyük liderler toplar” şeklinde mesajlar verilerek “Rusya ya büyük olacak ya da hiç olmayacak” şeklinde stereotipler kurgulanmıştır. On yıl sonra

25 Aleksandr Sergeyeviç Kim i Egor Yureviç Dovgoplov. “İnstitusionalizatsiya Sovetskoy Etnopolitiki i Formirovaniye Etonatsionalistiçeskogo Diskursa v Sovremennoy Rossii”, *Politiçeskaya Nauka*, Tom. 3, 2017, s.133.

26 Gennadiy Andreyeviç Züganov, *Kogda oteçestvo v Opasnosti*, İnformpeçat, Moskva, 1999, s.23-24.

27 Sergey Petroviç Peregudov, “Etnokonfessionalniye Otnoşeniya v Rossii Kak Faktor Politiçeskogo Riska”, *Jurnal Politiçeskoy Filosofii i Sotsiologii Politiki Politiya. Analiz. Hronika. Prognoz*, Tom. 4, No. 63, 2011, s.19.

ise Putin'in Rasputini²⁸ olarak adlandırılan A. Dugin, A. Prokhanov, M. Yuryev vb. kişiler Rusya için "imparatorluk" kelimesini açıkça kullanmaya başlamışlardır. Aynı dönemde halkla ilişkiler ve reklamcılık faaliyetleriyle de imparatorluk fikri kitlesel bilince aşılana başlanmıştır. Örneğin Rusya'nın birçok bölgesinde en popüler votka türlerinin isimleri "İmparatorluk" olarak değiştirilmiştir. Çeşitli Rus havayolu şirketleri *business class* olarak adlandırılan sınıfı "emperial" sınıf olarak adlandırmaya başlamıştır. Akabinde imparatorluk terimi ruh imparatorluğu, tat imparatorluğu vb. kombinasyonlarla *sürekli kullanılmaya başlanmış ve imparatorluk "çok iyi bir şeyin sembolü" haline getirilmiştir. Sanat eserlerinde, imparatorluk çekici, güzel hatta zarif olarak yansıtılmaya başlanmıştır.*²⁹ Böylesine uzun soluklu ve işlevsel bir toplum mühendisliği kurgulamak ve bu kurguyu hayata geçirmek dünyada propaganda denilince ilk akla gelen kurumlardan olan KGB'nin eski subayı olan Putin ve yönetimi için *ütopyik* değildir.

SSCB'nin çöküşünden sonra, çok sayıda insan milli kimliklerini ifade etmekte zorlanmıştır. Yeni devlet sistemine uyum yavaş ve sancılı bir süreç olmuştur. 2005 yılında Rusya Kamuoyu Araştırmaları Merkezi (ВЦИОМ), bir "devlet milletinin" oluştuğunu bu nedenle Rus etnik kimliğinde de değişikliğin olduğunu, bu yeni devlet milletinin ana ideolojinin yerini alacağını belirtmiştir. 2006'da Kondopoga'daki etnik çatışma³⁰, toplumda geniş bir rezonansa neden olmuştur. 2010'lu yıllarda Ruslar Kafkasya'dan gelen insanlarla çatışmalara girmiş ve kitlesel eylemler düzenlemişlerdir. Rusya'nın ulusal bir devletten imparatorluğa dönüşmesi meselesi halk tarafından tamamen kabul görmüş değildir. Bu nedenle bu husustaki tartışmalar devam etmektedir.³¹

Rus politikasının ulusal alanda ayırt edici özelliklerinden biri kurumsal tasarımı, yani SSCB'den miras kalan oldukça karmaşık bir etnik-bölgesel federal sistemdir. Rusya Sovyet etno-bölgesel federasyonunun örgütsel yapısını benimsemiş olmakla birlikte büyük ölçüde onun arkasındaki felsefeyi de (sol fikirlerin tuhaf birleşimi ve etnik primordializm) benimsemiştir.³²

28 Ayrıntılı bilgi için bkz. Bendle, Mervyn F, et al. Putin's Rasputin: Aleksandr Dugin and Neo-Eurasianism. *Quadrant*, 2014, 58.9: 14.; MACCORMAC, S. Aleksandr Dugin: Putin's Rasputin?. *Center for Security Policy*, 2015; ZUBRIN, R. Putin's Rasputin: Meet Aleksandr Dugin, Mystical High Priest of Russian Fascism. *Skeptic*, 2015, 20.2.

29 Emil Abramoviç Pain, "Evolyuksiya Natsionalizma v Rossii", *Politiçeskaya Kontseptologiya: Jurnal Metadistsiplinarnih İssledovaniy*, Tom. 3, 2016, s.243-245.

30 Bir eğlence merkezinde yaşanan sıradan bir kavganın etnik bir çatışmaya dönüştüğü ve tüm Kafkas kökenlilerin şehirden kovulmasıyla sonuçlanan olaylar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arnold, R. *Russian Nationalism and Ethnic Violence: Symbolic Violence, Lynching, Pogrom and Massacre*. Routledge, 2016. p. 115.

31 A. Sidorova, "Natsionalizm v Sovremennoy Rossii", *Nauçno-Praktičeskij Elektronnyj Jurnal Alleya Nauki*, Tom. 2, No. 1, 2018, s.325-327.

32 Eduard Dimitriyeviç Ponarin, i Kirill Aanatoleviç Jirkov. "Natsionalizm Etniçeskij i Politiçeskij: İnstitsiunalniye Faktori Tatarskogo Natsionalizma v Respublikah Voljsko-Uralskogo Regiona", *Mir Rossii. Sotsiologiya. Etnologiya*, Tom. 22, No. 3, 2013, s.153.

21. yüzyılın başlarında Rus milliyetçiliğini etkileyen önemli konulardan biri de 20. yüzyılın sonundan itibaren etkisini gösteren/şiddetini artıran Çeçen savaşı olmuştur. Rus medyasının agresif propagandası ve kimi Çeçen grupların bu propagandayı besleyebilecek çeşitteki eylemleri savaşın nedenlerinin irdelenmeden Rus bilincinde “Kafkasyalılar Rusların gerçek düşmanlarıdır” fikrini yerleştirmiştir.³³

Bir diğer etken Orta Asya, Kafkaslar ve Transkafkasya’dan Rusya’ya göçtür. Göçlerin artması ırkçı yaklaşımların güçlenmesine neden olmuştur. Göç eden unsurların düzgün bir Rusça ile konuşamıyor olmaları, Rus tarihine ve kültürüne uzak olmaları onların cahil kimseler olarak değerlendirilmelerine neden olmuştur.³⁴ Ayrıca Rus toplumunda göçmenlerin yoğun bir şekilde suça karıştıkları düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Oysa Rusya İçişleri Bakanlığı 2003-2017 yılları arası istatistikleri bunun tam aksini söylemektedir.³⁵

Rusya’da aşırı Rus milliyetçiliği bilhassa 2008-2012 yıllarında yükselmeye başlamıştır. İlk Rus ırkçılık hareketleri hippiler, punklar vb. gruplar batı kökenli gençlik kültürüyle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Rusya İçişleri Bakanlığı verilerine göre 1992 yılında ırkçı örgütlerin sayıları bir düzineyi geçmemekteyken 2010’lu yıllara gelindiğinde bu sayı 90’a yaklaşmış ve metropol şehirlerde aktif faaliyet yürütmeye başlamışlardır. ırkçı gruplara üye olanların sayısının bu yıllarda 50000 civarı olduğu tahmin edilirken, bu örgütler “en nefret edilen etnik grup ve dinlerin” listesini yapmaktan, nereden ve ne şekilde silah temini yapılabileceğini anlatan bültenler yayımlamaktan çekinmemişlerdir.³⁶

Öte yandan yapılan araştırmalar RNE (Rus Milli Birliği - Русское национальное единство), NBG (Milli Bolşevik Partisi - Национал-большевистская партия), DPNİ (Yasadışı göç karşıtı hareket - Движение против нелегальной иммиграции), ROS (Rus Halk Birliği- Российский общенародный союз), BORN (Rus Milliyetçilerinin Mücadele Örgütü- Боевая организация русских националистов) gibi şovaniist/ırkçı oluşumların sayısının giderek arttığını göstermektedir. Bu oluşumlara katılımların özellikle gençler arasında daha yaygın olduğu tespit edilmiştir.³⁷

33 Y. Volkov, V. Dobrenkov, İ. Savçenko, V. Şapovalov i F. Kadariya, *Sotsiologiya Molodeji: Uçeb. Posobiye Dlya Studentov Vuzov*, Feniks, Rostov-na-Donu, 2001, s.455.

34 A. A. Jbanov, *Natsionalizm v Rossiyskoy Molodejnoj Srede: Priçini Voznikoveniya i Sposobi Profilaktiki*. Etnokulturmaya i Mejreligioznaya Kommunikatsiya v Obrazovatelnoj Srede. Tendentsii Razvitiya i Upravleniye Riskami, Materiali Regionalnoy Nauçno-Praktičeskoj Konferentsii s Mejdunarodnim Uçastiyem, Yekaterinburg, 2017, s.177.

35 Ministerstvo Vnutrennih Del Rossiyskoy Federatsii, https://мвд.рф/reports?date_from=2003-1-1&date_to=2017-3-29; Erişim: 17.5.2019.

36 Mariya Aleksandrovna Vaguzova, Anastasiya İgorevna Sozonava i Hebneva, Yekaterina Alekseyevna. “Molodejniy Natsionalizm v Rossii Glazami Zarubejnih SMI”, *Aktualniye Problemi Sotsialnoy Kommunikatsii*, 2010, s.170.

37 Pavel Vasileviç Pinayev, i Yuliya Yurevna Yatskeviç. “Natsionalizm v Molodejnoj Srede Sovremennogo Rossiyskogo Obşestva”, *Vestnik Permskogo Universiteta. Filosofiya. Psihologiya. Sotsiologiya*, Tom. 3, No. 19, 2014, s.143.

Bu yıllarda Rusya Federasyonu'nda milliyetçiliğin popüleritesi giderek artmakla birlikte etnik milliyetçilik ve sivil milliyetçiliğe (vatanseverliğe) karşı olan eğilimin hala “istikrarsız bir dengede” olduğu söylenmektedir. Kara-Murza o dönemde bu dengenin yakında bozulacağını ve bu ikisinden birinin ön plana çıkacağını söylemiştir.³⁸ Nitekim ilerleyen süreçte gerçekten de dengeler etnik milliyetçilik/ırkçılık lehine bozulmuştur. Esasında Rus ırkçılığının sokaklarda boy göstermesinin Kremlin'in vatanseverlik projesine katkı sağladığı söylenebilir. Zira bir taraftan Rus ırkçılar şovenist söylemleri ve şiddet eylemleri ile etnik Rus olmayan unsurlar üzerinde baskı kurmaya çalıştıkları bir dönemde Kremlin'in vatanseverlik politikası daha kabul edilebilir bir hal almakta ve bir nevi ölümü gösterip hastalığa razı etme siyaseti izlenmektedir.

2010 yılında Rusya'nın dört bir yanında Kafkas asıllı Rusya vatandaşlarına karşı ırkçı mitingler düzenlenmiştir.³⁹ 2012'deki istikrarsız siyasi durum, milliyetçi histerinin büyümesine katkıda bulunmuştur. Dazlak (скинхед) hareketi bu yıllarda oldukça popüler hale gelmeye başlamıştır. Yapılan araştırmalar bu dönemde “Rusya Ruslar İçindir” sloganının nüfusun %66'sı tarafından desteklendiğini göstermektedir. 2017'de bu oran %44 olarak tespit edilmiştir. Bu düşüşün sebebini açıklamaya çalışan çeşitli Rus kaynaklarında “güneydeki cumhuriyetlerden gelen göçmenlerin daha iyi davranmaya başladıkları” ve ırkçılıkla ilgili hukuki önlemlerin artması gibi sebepler ortaya atanlar olmuştur.⁴⁰ Rus kamu kuruluşlarının istatistiklerine dayanan verilerde göçmenlerin suç oranları ile ilgili iddiaların mesnetsiz olduğu ortaya çıkmakta iken problemin (ırkçılığın) çözümü ile ilgili yapılan çalışmaların bile arka planında ırkçı birtakım ön yargıların olduğunu söylemek mümkündür. Alınan hukuki önlemlere örnek olarak ise “Rus Milliyetçilerinin Savaş Örgütü” isimli oluşumun başı olan İlya Goryaçev'in ömür boyu hapis cezası alması gösterilmektedir. Oysa İlya Goryaçev ve Rus Milliyetçilerinin Savaş Örgütü aralarında anti-faşistler ve göçmenler de olmak üzere bir gazetecinin, bir avukatın, bir polis memurunun ve bir federal yargıcın öldürülmesinden sorumlu tutularak cezalandırılmıştır.⁴¹ Netice itibariyle Goryaçev ırkçılık faaliyetlerinden değil cinayet suçlarından hüküm giymiştir.

Glebov'a göre Rus tarihinde dönüm noktası olarak sayılabilecek 2014 yılından bu yana Rusya'da milliyetçilik, batı ve yabancı düşmanlığı ile karakterize

38 Sergey Kara-Murza, *Demontaj Naroda*, OOO Algoritm-Kniga, Moskva, 2007, s.682-695.

39 Mariya Sergeevna Zimnyakova, *Politiko-Pravovoye Opredeleniye Natsionalizma v Politicheskoy v Obşestvennoy Jizni Rossii v Naçale XXI Veka*. Gosudarstvo, Obşestvo, Nauka: Gorizontı Razvitiya, 2014, s.213.

40 Artem Andreyevič Legkiy i Denisova Larisa Leonidovna. *Sravnitelnyy Analiz Rossiyskogo Natsionalizma s 2012 s. Po Nastoyaşee Vremya*. Novoye Slovo v Nauke Strategii Razvitiya, Çeboksarı, 2017, s.94-96.

41 Mediazona. Born, 27.4.2018, <https://zona.media/theme/born>, Erişim: 21.5.2019.

olmuştur. Kiev Meydanı⁴² milliyetçi dürtüleri arttırarak Rus halkını milliyetçiliğin lideri haline gelen cumhurbaşkanlığı otokrasisi etrafında toplamıştır. Rusya ideolojik olarak 2010 yılında *Perestroyka*'nın mirası olan demokratik projeyi terk etmiştir. 2000–2010 yıllarında yeni Rus elitler yönetici sınıf olarak tecessüm ederken, halkla iletişimlerini özgür olmayan koşullara uyum sağlayan bir kişilik üzerinde yani hükmeden-hükmedilen temelinde şekillendirmeye başlamışlardır. Rusya geleneksel izolasyon yöntemi olan “militarizasyon ve seferberlik” yöntemini seçmiştir. 2013-2014 yıllarında Ukrayna’da meydana gelen ayaklanma Rusya üzerinde entelektüel düzeyde olmasa bile psikolojik ve siyasi durum açısından 1830–1831 olayları ile benzer bir etki yaratmıştır. Ukrayna’nın Rusya’nın karşıtı olarak Avrupa kimliğini benimsemesi, bağımsız bir devlet ve tam teşekküllü bir ulus oluşturma girişimi Rus milli hissiyatını sarsmıştır. Ukrayna’da yapılan seçimlerin sonucu ortak tarihe, ortak yaşam biçimine, “Büyük Vatanseverlik Savaşı”nda elde edilen ortak zafere yani ortak değerlere ihanet olarak algılanarak aşırı milliyetçiliğin, batı karşıtlığının, şovenizmin ve yabancı düşmanlığının gelişimine katkıda bulunmuştur. Yaralı ulusal gurur Ukrayna’nın “ihaneti” ve batı tehdidi propagandaları milliyetçilik fikrini pekiştirmiştir. Kremlin milliyetçiliğin lideri haline dönüşmüştür. Neredeyse bütün ülke otokratik bir halk cephesi halini almıştır.⁴³ Bu nedenle Kırım’ın ilhakı vb. meseleler Rusya’nın iç siyaset dengeleri için aktif bir şekilde propaganda amacıyla kullanılmaktadır. Kremlin içerde meşruiyet ve birlik oluşturma çabalarında bu argümanları sıklıkla kullanmaktadır. Elde ettiği toplumsal birliktelik ve siyasi meşruiyetten memnun olan Kremlin yönetimi söz konusu milliyetçi yükselişin devamını arzulamakla birlikte, özünde Slav değerleri taşıyan bu yükselişin iç dinamikleri sarsmamasını da istemektedir. Bu nedenle Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Vatanseverlik Eğitimi programları uygulamaya konulmaktadır. Söz konusu ikilem nedeniyle içeriğin temelini oluşturması gereken en önemli kavramlar olan millet, milliyetçilik, vatanseverlik vb. tam olarak tanımlanmamış veya entelektüel arka planı olmayan sığ tanımlara dayanan muğlak kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır.

3. Rus Vatanseverliği Propagandası Üzerine

“Propaganda, kolektif tutumların, önemli sembollerin manipülasyonu ile yönetilmesidir”.⁴⁴ Bu nedenle propaganda devletlerin kamuoyunu etkilemeye

42 Euro-meydan olarak adlandırılan ve Kiev Meydanı’nda aylarca süren toplu protesto eylemlerini ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Grigoryev, M. *Evromaydan. Kuchkove Pole*, 2014.

43 İrina Igorevna Glebova, “Rossiya Posle 2014 g.: Politiko-Istoriçeskiy Kontekst”, *Politiçeskaya Nauka(S)*, 2016, s.204-208.

44 Harold D Lasswell, “The Theory of Political Propaganda”, *American Political Science Review*, Vol. 21, No. 3, 1927, p. 627.

yönelik önemli stratejilerinden biridir.⁴⁵ Rusya ise tarihi tecrübesi ve Post-Sovyet dönemde organize olan hibrit rejim yapısı ile devlet tarafından uygulanan propaganda faaliyetlerinin en yoğun gözlemlenebileceği ülkelerden biridir. Bu çalışmada bir kamu politikası olarak “Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Vatanserverlik Eğitimi Programı” başlığı ile yürütülen milliyetçi propaganda faaliyetleri analiz edilmektedir. Nitekim Rusya’da millet, milliyet, vatanserverlik ve milliyetçilik gibi meseleler oldukça karmaşık bir durumdadır. Aynı anda birbiri ile en azından teoride çelişmesine rağmen hem Çarlık hem Sovyet mirasına sahip çıkma isteği, diğer taraftan federasyonun çokuluslu yapısı ve Rusya’nın emperyal arzuları bu gibi kavramları dışarıdan bakıldığında içinden çıkılması çok zor bir sosyolojik alan haline getirmektedir.

Omelçenko’ya göre Rus vatanserverliğinin en önemli boyutlarından biri siyasi propaganda ile ilişkisidir. Vatanserverlik retoriği kitleleri ve sosyal grupları manipüle etmek için en çok kullanılan siyasi propaganda araçlarından biridir. Bu tür propaganda kitlelerin ve sosyal grupların vicdanlarına devletin siyasi çıkarlarına uygun “doğru” vatanserverliği yerleştirme gayreti içerisinde. Böylelikle Rusya’da vatanserverlik olgusu siyasi olarak güdülenmiştir ve “politik sadakat” veya iktidara bağlılık ile eşleşmektedir. Vatanserverlik propagandasının asıl nesnesi ise kimlik arayışı ve bir gruba bağlanmaya yoğun ihtiyaç duyan gençlerdir. Buna göre “Gençler kültürel ifadeler için kendilerine yer ararken devlet ise kendi siyasi kimliğini empoze etmeye” devam etmektedir.⁴⁶

1990’lı yıllarda Rusya bilhassa militarizasyona teşvik için ciddi propaganda yürütmekteydi. Ordunun gerçek durumunu gözleme imkânı olanlar için ise “göremli Rus ordusu propagandasının” yerini oldukça farklı bir görüntü almaktaydı. En iyi olarak nitelendirilen garnizonlar yoksulluk içindeydi ve askerlerin çoğu sarhoştü.⁴⁷ 2008 yılında Gürcistan’a girmesinden bu yana ise Rusya’nın propaganda yaklaşımında önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler, 2014 yılında Kırım’ın ilhakıyla daha da belirginleşmiştir. Bazı yönlerden, mevcut Rus propaganda yaklaşımı, SSCB dönemi tekniklerine dayanmaktadır.⁴⁸ Örneğin “Lenin

45 Philip M.H. Bell, “Government Strategies on Influencing Public Opinion: Assessment, Censorship, Propaganda”, *Mélanges de l’école française de Rome*, Vol. 108, No. 1, 1996, p. 65.

46 Omelchenko, E.L. “Antifa Against Fa: The Youth Behind Different Sides of Barricades or Some Reflections About ‘New’ Versions of Patriotism”, 2010, <http://www.polit.ru/article/2010/05/24/antifa/> ‘dan aktaran Omelchenko, Daria, Svetlana Maximova, Galina Avdeeva, Natalia Goncharova, Oksana Noyanzina and Olga Surtaeva. “Patriotic Education and Civic Culture of Youth in Russia: Sociological Perspective”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 190, 2015, p.366.

47 Valerie Sperling, “The Last Refuge of a Scoundrel: Patriotism, Militarism and the Russian National Idea.” *Nations and Nationalism*, Vol. 9, No.2, 2003, p. 245.

48 Christopher Paul and Miriam Matthews, “The Russian ‘Firehose of Falsehood’ Propaganda Model”, *Rand Corporation*, 2016, p. 2.

türü propaganda” olarak adlandırılan propaganda yöntemi için savaşlar, grevler, skandallar vb. olaylar bir fırsat niteliğindedir. Lenin türü propaganda “devletin politik, ekonomik ve kültürel çalışmalarının bütünü içinde erir.”⁴⁹

“Rusya’nın 2014 baharında Ukrayna’da ortaya çıkan krize dahil olmasıyla birlikte yetkililer, Rus toplu propaganda ajanlarının ürettiği ortak bir düşmana (Meydan / Ukraynalı milliyetçiler / Batı) karşı oluşturulan nefretten yeni bir politik vizyon belirlemeye çalıştı.” İktidar “yetkisiz milliyetçi hareketlere” karşı çıkmak için, yukarıdan örgütlenen ve yanlarında Rus kitle propaganda makinesi bulunan bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Hatta bu güç yeni bir “soğuk savaş”a hazırlanmaktadır. Ayrıca “Rusya’nın özel yolu” fikriyle bir zamanlar Rus İmparatorluğu’nu oluşturan topraklarda “Rus dünyasını” koruma retoriği ile resmi milliyet fikri geliştirilmektedir. Yeni propaganda kampanyası, Kremlin çevresinde maksimum siyasi konsolidasyona yol açmıştır. Kremlin destekli bu vatanseverlik propagandasının en somutlaşmış hali ise Vatanseverlik Eğitimi Programıdır.⁵⁰

4. 2016-2020 Yılları için Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Vatanseverlik Eğitimi Programı ve Kavramsal Altyapısı

Makalenin odağında yer alan Vatanseverlik Eğitim Programının ayrıntılarına değinmeden önce, Rus milliyetçiliğine ilişkin kavramsal ve kuramsal tartışmalara göz atmakta yarar görülmektedir. Dovgopolov’a göre tarihsel doğası gereği Rus milliyetçiliği devletin inşasında ve halkın politik kimliğinde önemli rol oynayan ideolojik ve politik bir olgu olarak yatmaktadır. Bu nedenle birleşik bir Rus ulusunun oluşturulabilmesi için Sovyet ve Post-Sovyet dönemde dönüştürülen milliyetçiliğin tarihsel-mantıksal bir analizinin yapılması gerekmektedir. Rus milliyetçiliğinin temel problemini Rusya’nın büyük ölçüde bir emperyal devlet olarak şekillenmesi ve gelişmesine bağlamaktadır. Çarlık döneminde kurucu halklar olarak Ruslar, yoğun olan diğer etnik gruplar ve azınlıkların olduğunu söyleyen Dovgopolov bu nedenle iki tür milliyetçiliğin tezahür ettiğini söylemektedir. Bunlardan ilki sadece kendi etnik grubunun kaderiyle ilgilenen etnik milliyetçilik, ikincisi ise devlete önem veren emperyal milliyetçilik. Bununla birlikte söz konusu emperyal milliyetçilik büyük ölçüde Rus milliyetçiliği tarafından belirlenmektedir.⁵¹

49 Jean Marie Domenach, *Politika ve Propaganda*, (çev: Tahsin Yücel), Varlık Yayınları, İstanbul, 1995, s.31-39.

50 Pal Kolsto (Ed.), *The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000-2015*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2016, pp.58-292.

51 Egor Yureviç Dovgopolov, “İstoriçeskiye Faktori Razvitiya Natsionalizma v Postsovetskoy Rossii”, *Almanah Kazaçestvo*, Tom. 4, No. 28, 2017, s.19-21.

Rusya'da geçmişten günümüze milliyetçiliğin üç temel jenerik fikri vardır. Bunlardan ilki özçülüktür (Esasicilik /*Essentialism*). Buna göre Rus halkının, temel olarak, diğer halklardan özellikle Batı Avrupa halklarından farklı ve özel kültürel özellikleri vardır. İkincisi emperyal muhafazakârlıktır. Bu kapsamda otokrasinin ve imparatorluğun korunması Rus milliyetçiliğinin politik faaliyetlerinin en önemli hedefi olarak kabul edilmektedir. Üçüncü temel fikir ise “etnik Rusların siyasi hakimiyeti ilkesi”dir.⁵² Etnik Rusların siyasi hakimiyeti ilkesi- imparatorluğun etnik Ruslara, Rus halkına, Rus milletine ve “Ruslar için Rusya'ya” öncelik hakları vermesi şartıyla korunması fikrine dayanmaktadır.⁵³ Bugünün Rusya'sının mevcut kanunlarının bir kısmının arka planında da radikal milliyetçiliğin olduğunu söylemek mümkündür.⁵⁴

Gerek Sovyetler Birliği gerek Rusya milliyetçiliğe bilhassa ülkenin kriz dönemlerinde siyasi bir araç olarak başvurmuştur.⁵⁵ Rus milliyetçiliğinin ve emperyal bilincin sentezi Rusya'da emperyal milliyetçilik olarak adlandırılan bir kavramın oluşmasını sağlamıştır. Emperyal milliyetçilik bilhassa 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakıyla kendini açıkça göstermeye başlamıştır.⁵⁶

Bu dönemde Kırım ile ilgili üretilen “Kırım'ı geri alacağız” gibi sloganlar meşhur hale gelmiştir. “Kırım bizim” sloganı ile Kırım ilhak edilerek Rusya'ya bağlanmıştır. “Kırım bizim” sloganı yılın sözü olarak seçilmiştir.⁵⁷ Putin “Kırım ve Sivastopol'daki olayların toplumu nasıl sarstığına bakın. Ülkemizde vatanseverliğin derinlerde yer ettiği ortaya çıktı... Bu halkımızın ayrılmaz bir özü, gerçeğimizin bir parçası” ifadelerini kullanmıştır.⁵⁸ Yapılan araştırmalar “Rusya Ruslar İçindir” sloganına verilen desteğin giderek arttığını göstermektedir.⁵⁹ Kuznetsov'a göre problem aslında buz dağının görünen yüzüdür ve temelde birçok iç ve dış politika sorununun tezahürüdür. Temel problem Rusya'nın gelecekteki gelişim

52 Emil Abramoviç Pain, “Evolyutsiya Natsionalizma v Rossii”, *Politiçeskaya Kontseptologiya: Jurnal Metadistsiplinarih İssledovaniy*, Tom. 3, 2016, s.234.

53 Emil Abramoviç Pain, “İmperskiy Natsionalizm (Voznikoveniye, Evolyutsiya i Politiçeskiye Perspektivi v Rossii)”, *Obşestvenniye Nauki i Sovremennost*, Tom. 2, 2015, s.57.

54 Yuriy Anatoleviç Evseyev, “Radikalniy Natsionalizm Na Fone Zakonodatelnoy Bazi Rossii”, *Nauçno-Praktiçeskiy Elektronniy Jurnal Originalniye İssledovaniya*, Tom. 2, 2014, s.12-16.

55 Vadim Sergeyeviç Akulenko, “Sravnitelnaya Karakteristika Russkogo i Koreyskogo Natsionalizma”, *İsvestiya Vostoçnogo İnstituta*, Tom. 3, No. 31, 2016, s.69.

56 Emil Abramoviç Pain, “İmperskiy Natsionalizm (Voznikoveniye, Evolyutsiya i Politiçeskiye Perspektivi v Rossii)”, *Obşestvenniye Nauki i Sovremennost*, Tom. 2, 2015, s.54.

57 Novoselova, E. Rossiyskaya Gazeta. Eksperti Vibrali Slovo Goda, 14.12.2014, <https://rg.ru/2014/12/14/slovo-site.html>, Erişim: 07.5.2019.

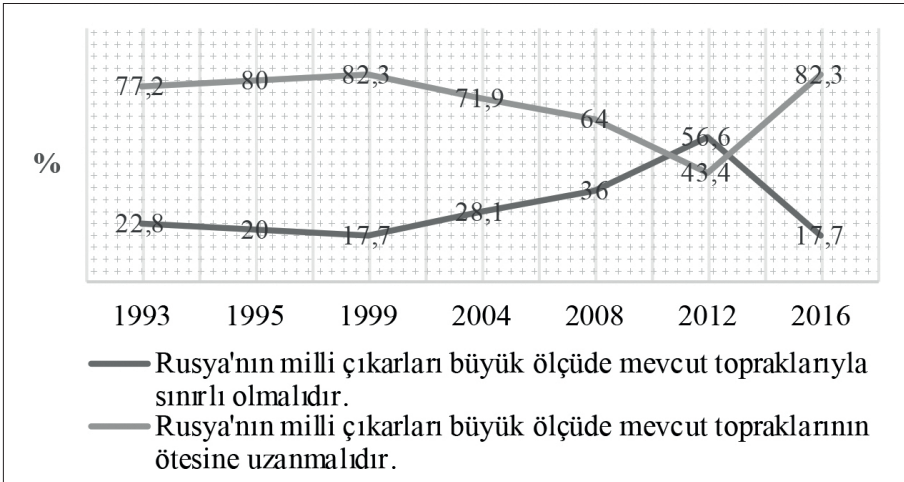
58 Roman Golovanov, *Komsomolskaya Pravda*. Ne Slovom, a Delom: Naşa Natsionalnaya İdeya- Patriotizm, Prezident Ozvuçil To, Çto İskali 20 Let, 4.2.2016, <https://www.kp.ru/daily/26489.4/3358327/>, Erişim: 19.5.2019.

59 Levada-Tsentr. *Ksenofobiya*. <http://www.levada.ru/?s=%D0%9A%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%84%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%8F>, Erişim: 05.5.2019.

modeline ilişkin net bir karar verilememiş olmasıdır. Liberal bir model mi, batılı bir yol mu yoksa geleneksel muhafazakâr bir çizgi mi izleneceği net değildir.⁶⁰

Yapılan araştırmalar emperyal milliyetçilik anlayışıyla örtüşen bir şekilde Rus toplumunda milli çıkar algısının değiştiğini göstermektedir. 2012 yılında “Rusya’nın milli çıkarları büyük ölçüde mevcut topraklarıyla sınırlı olmalıdır” fikrine katılanların oranı %56,6 iken Kırım’ın ilhakından sonra 2016 yılında bu oran %17,7’ye düşmüştür. Benzer bir şekilde “Rusya’nın milli çıkarları büyük ölçüde mevcut topraklarının ötesine uzanmalıdır” fikrine katılanların oranı %43,4’ten %82,3’e yükselmiştir.

Şekil 1. Rusya Milli Çıkar Kapsamı

Kaynak: Sharon Werning Rivera, *The Russian Elite 2016- Perspectives on Foreign and Domestic Policy*, Hamilton College, New York, 2016.

Rusya’da mevcut kimlik oluşturma girişimlerinin diğer etnik unsurları ortadan kaldırma eğilimde olduğunu ve Rusya için asıl çözümün bu unsurları ortadan kaldırmak değil siyasi sürece sağlıklı bir şekilde dâhil ederek yönetilebilir ve öngörülebilir bir hale getirmek olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.⁶¹

60 Oleg Viktoroviç Kuznetsov, “Ot Kogo Ishodil Vizov Natsionalizma? Reti.: İvanov A.A. Vizov Natsionalizma: Lozung Rossiya Dlya Russkih v Dorevolutsionnoy Obşestvennoy Mıslı. Spb.: Vladimir Dal, 2016”, İstoriçeskaya Ekspertiza, Tom. 2, 2017, s.246.

61 İlgiz Rafitoviç Hismatullin, “Etniçeskaya Politika v Rossiyskoy Federatsii: Fenomen Natsionalizma i Metodı Ego Regulirovaniya”, *Antro*, Tom. 2, 2015, s.132.

Ruşça kaynaklar vatanseverliği 6 farklı şekilde tanımlamaktadır:⁶²

- Devlet vatanseverliği (государственный патриотизм): Devlete karşı olan sevgi.
- Emperyal vatanseverlik (имперский патриотизм): İmparatorluğa ve hükümete sadakat (sevgi).
- Şovenist vatanseverlik (квасной патриотизм): Devlete ve halkına karşı abartılı sevgi duygusu.
- Polis vatanseverliği (полисный патриотизм): Yaşam tarzına, geleneklere ve kültürlere olan sevgi. Eski şehir devletlerinde (polis) yoğunlukla görülen ve yerel dini inançlara dayanan vatanseverlik biçimi.
- Ultra Vatanseverlik (ультрапатриотизм): Anavatana karşı olan aşırı sevginin pervasız bir biçim alması.
- Etnik Vatanseverlik (этнический патриотизм): Etnik kökene olan sevgi.

Her ne kadar “Vatanseverlik ve milliyetçilik arasında derin bir fark varsa da birincisi, bir ülkeye olan aşkı, ikincisi diğer her şeye olan nefreti ifade ediyor”⁶³ gibi ayrımlar yapılmaya çalışılsa da pratikte bu kavramlar için en azından Rusya açısından bu kadar net ayırım yapmak mümkün değildir.

Abramov’a göre⁶⁴ vatanseverlik olgusu milliyetçiliğin diyalektik birliğini temsil etmektedir. Bu birlik bir taraftan milli benlik bilincinin tezahürü, milletin manevi ve kültürel canlanması, ulusal çıkarların ve değerlerin korunması, diğer taraftan başka ulusların kültürel kimliğine ve ulusal çıkarlarına saygı göstermeyi ifade etmektedir. Bileşenlerden birinin baskın hale gelmesiyle vatanseverlik şovenizme veya kozmopolitizme dönüşmektedir. Dolayısıyla Rusya’nın iç birliği ve modern küreselleşme sürecini koruyabilmesi için bu dengeyi koruması gerekmektedir.

Rusya’da Vatanseverlik propagandası ve emperyal milliyetçilik siyasetin ve devletin her kademesinde yaygın bir şekilde işlenmektedir. Bu doğrultuda Putin, Rusya’nın geleceği ile ilgili şunları söylemektedir:

“Geleceğimizi sağlam bir temel üzerine inşa etmeliyiz. Bu temel vatanseverliktir. Ülkemiz için sağlam bir ahlaki temelin ne olacağını ne kadar tartışır-sak tartışalım bundan (vatanseverlikten) başka bir şey bulamayız. Bu tarihin ve

62 Andrey Sergeyeviç Evstifeyev i Zaytsev, D. A. Ya Grajdanin Velikoy Strani-Eto Priznaki Natsionalizma İli Patriotizma? Grani Pereşçeniya Ponyatiya Natsionalizma i Patriotizma v Rossiyskoy Federatsii. Studençeskiy Nauçnyy Forum, 2015, s.5.

63 Argumentı i Faktı. “Uşerb v Kulture Çaşe Vsego Nevospolnim” Yarkıye Tsitatı Dmitriya Lihaçova, 24.9.2014, http://www.aif.ru/society/people/uscherb_v_kulture_chasche_vsego_nevospolnim_yarkie_citaty_dmitriya_lihacheva, Erişim: 25.5.2019.

64 Andrey Vyaçeslavoviç Abramov, “Patriotizm v Polietniçeskom Obşestve: Retsept dlya Rossii”, *Postsovetkiy Materik*, Tom. 1, 2014, s.78.

geleneklerin, halklarımızın manevi değerlerinin, bin yıllık kültürümüzün ve Rusya'daki yüzlerce milletin ve dilin bir arada yaşamasının eşsiz deneyimine saygıdır. Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği'nin muhteşem eğitim ve aydınlanma deneyimini tam olarak kullanmalıyız".⁶⁵

Kimi çalışmalar Rusya'da milliyetçilik fikirlerini tasnif ederken ırkçılar ve monarşistler, neofaşistler ve sağcı radikaller, devletçiler vb. sınıflandırmalar yaparken Rus milliyetçiliğinin popüler ismi Jirinovski'nin lideri olduğu LDPR'yi ise popülistler olarak adlandırmaktadır.⁶⁶ Jirinovski Kremlin'e olan desteği ile gündeme gelmekte, önceki dönemlerde Rusya'ya bağlı bölgelerde yaşayan etnik gruplara karşı ırkçı söylemleri olmasına karşın günümüzde Kremlin'in vatanseverlik ve emperyal milliyetçilik fikrini desteklemektedir.

Böyle bir zeminde Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Vatanseverlik Eğitimi Programı 2001-2005, 2006-2010 ve 2011-2015 yılları arasında ayrı ayrı planlanarak periyodik olarak uygulanmıştır. Programın başlamasıyla birlikte vatanseverlik devletin resmi ideolojisi haline gelmiştir.⁶⁷ 30 Aralık 2015 tarihli ve 1493 sayılı Hükümet Kararı ile 2016-2020 yılları arasında uygulanacak program yürürlüğe sokulmuştur. "2016-2020 Yılları İçin Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Vatanseverlik Eğitimi" başlıklı programda son yıllarda Rusya Federasyonu vatandaşlarının vatanseverlik duygularını güçlendirmek ve geliştirmek için ciddi çabalar sarf edildiği, özellikle Putin döneminin başlangıcı ile birlikte 2001-2015 yılları arasında bu kapsamda üç farklı devlet programının hayata geçirildiği belirtilmiştir.⁶⁸

Programın temel ilkeleri dört programda da aynı kalmıştır. Ancak her programın vurgusu zamana göre değişmiştir. Bu değişimler siyasi ve ideolojik yönelim ve değişimleri ifade etmektedir. 2001 yılındaki ilk programın ana gayesi programın ülke çapında kurulmasını sağlamaktır. Bu nedenle ağırlıklı olarak yasal düzenleyiciler ve idari desteğin nasıl sağlanacağı gibi konuları kapsamakla birlikte vatanseverlik eğitimi kavramı, "... devlet kurumlarının ve kuruluşlarının yüksek bir vatanseverlik kurmaları için sistematik ve amaca yönelik faaliyetleri" olarak tanımlanmıştır. 2006 yılındaki ikinci program ülke içerisindeki yoğun tartışmalar ve gelişen olaylar nedeniyle Rusya halkı arasında hoşgörü tesis etme, dostluk

65 Administratsiya Prezidenta Rossii. Vstreça s Predstavityami Obşestvennosti Po Voprosam Patriotiçeskogo Vospitaniya Molodöji, 12.9.2012, <http://kremlin.ru/events/president/news/16470>, Erişim: 20.5.2019.

66 Aleksandr Gennadeviç Kuzmin, *Russkiy Radikalny Natsionalizm v Sovremennoy Rossii: Traditsii i Evolyutsii*, İzdatelstvo Siktivkarskogo Gosudarstvennogo Universiteta, Siktivkar, 2011, s.58.

67 Anatoliy Karpoviç Bikov, "Patriotiçeskoye Vospitaniye Grajdan Rossiyskoy Federatsii: Na Stike Dvuh Gosudarstvennih Program", *Pedagogika*. Tom. 1, 2011, s.14.

68 O Gosudarstvennoy Programme Patriotiçeskoye Vospitaniye Grajdan Rossiyskoy Federatsii na 2016-2020 Godi, 30.12.2015, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102388353&intelsearch=%EF%EE%F1%F2%E0%ED%EE%E2%EB%E5%ED%E8%E5+%EF%FO%E0%E2%E8%F2%E5%EB%FC%F1%F2%E2%EO+%EE%F2+30.12.2015+%B9+149>, Erişim: 08.5.2019.

oluşturma gibi ihtiyaçlara odaklanmıştır. Halkın çokuluslu yapısını dikkate alan genel ifadeler kullanılmıştır. Sonraki programlarda ise hoşgörü ve dostluk temaları çok fazla dikkat çekmemiştir. İlk program tüm toplumu hedef kitlesi olarak belirlerken, ikinci programdan itibaren özellikle gençleri hedefleyen bir şekilde bürünmüştür. 2011’de uygulanmaya başlayan üçüncü programda koruyucu eğilim güçlenmiştir. Programın ana gayesi “belirli vatandaş grupları arasındaki aşırılık yanlısı tezahürlerin üstesinden gelmek... ve ulusal güvenliğin güçlendirilmesi” olarak ifade edilebilir. Bu programda askeri eğilimler dikkat çekmeye başlamaktadır. “Askeri spor oyunları ve gençlerin askeri yurtseverlik eğitimine yönelik diğer etkinlikler” gibi programlarla askeri okulların yanı sıra, program sıradan okullarda “harbiyeli sınıfları” oluşturulmasını teşvik etmiştir. Söz konusu sınıflar sıradan okullarda 5. veya 7. sınıflara başlayan erkekler için oluşturmuş olmakla birlikte nadiren kızlar da bulunmaktadır. Sınıflarda öğrenciler askeri tarzda üniformalar giymekte ve her sınıfın bir “onur kodu” bulunmaktadır. Ders başında öğretmene özel bir selamlama yapan öğrenciler sınıfa girerken yemin etmektedir. Gününün ikinci yarısında öğrencilere savaş ve spor dersleri verilmekte, emekli bir subay rehberliğinde yarışmalar düzenlenmektedir. Harbiyeli sınıflarıyla gençlerin okul sonrası askeri birimlere yönlendirmeleri arzulanmakla birlikte bu bir zorunluluk değildir.⁶⁹

Vatanseverlik eğitiminin devlet, sivil toplum kuruluşları ve aileler tarafından sistematik olarak verilmesi gerektiğini bildiren program; vatanseverlik eğitiminin hedeflerini yüksek vatanseverlik bilinci oluşturmak, vatandaşların aidiyet duygusunun güçlendirilmesi, vatana sadakat duyulması gerektiğini öğretmek, vatanını seven vatandaşlar yetiştirmek, vatandaşlık görevini yerine getirmeye hazır olmak ve anavatanın çıkarlarını korumanın anayasal bir görev olduğunun anlaşılması olarak açıklamaktadır. Programın farklı devlet kurumları tarafından uygulanması planlanan 2016-2020 yılları için öngördüğü çalışma planının ana hatları şu şekildedir:⁷⁰

Programın yürütücüsü olan kurumlar Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve Gençlik İşleri Federal Ajansı’dır. Alt yürütücüler Sivil Savunma, Acil Durumlar ve Afet Yardımı Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Haberleşme ve Kitle İletişim Bakanlığı, Tarım Bakanlığı; Kuzey Kafkasya Bakanlığı,

69 Ekaterina Khodzhaeva, İrina Meyer, Svetlana Barsukova i Iskender Yasaveev, “Russian Analytical Digest No 207: Mobilizing Patriotism in Russia”, *Center for Security Studies*, 2017, pp. 1-3.

70 Ofitsialniy İnternet-Portal Pravovoy Informatsii. Rossiyskaya Federatsiya Federalniy Zakon o Grajdanstve Rossiyskoy Federatsii, 31.5.2002, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docview&page=1&print=1&nd=102076357&rdk=21&&empire=>, Erişim: 13.5.2019.

İnşaat, Konut ve Kamu Destekleri Bakanlığı, Güvenlik Servisi (FSB), Basın ve Kitle İletişim Ajansı, Orman Ajansı, Arşiv Ajansı, Balıkçılık Ajansı, Federal Gümrük Servisi, İlaç Kontrol Servisi ve Deniz ve Nehir Taşımacılığı Ajansı'dır. Programın katılımcıları arasında ise Eyalet Bütçe Kurumu, Rus Çocuk ve Gençlik Sivil ve Vatandaşlık Eğitimi Merkezi, Rus Devlet Askeri Tarih ve Kültür Merkezi, Rusya Ordusu, Havacılık ve Filosu Destekleme Gönüllüleri Topluluğu, Rus Askeri Tarih Derneği ve Rus Donanması Destek Fonu bulunmaktadır.

Program kapsamında planlanan faaliyetlerin bir kısmı şöyledir:

Etkinlikler: “Hizmet etmeye ve ülkemi savunmaya hazırım” etkinlikleri düzenlenmesi; Kutsal sembollere karşı vatandaşların saygısını arttırmayı amaçlayan etkinlikler düzenlenmesi; Tarih fakültesi mezunları için Rusya'nın kahramanlık geçmişiyle ilişkili tez yarışması düzenlenmesi; Vatandaşlık eğitiminde uzmanlaşma için bilimsel forum ve konferanslar düzenlenmesi; “Biz Rusya Vatandaşlarıyız!” etkinliklerinin yürütülmesi; “Zamanımızın Kahramanları” isimli çocuk ve gençlik kongrelerinin düzenlenmesi; Mesleki istihdamı teşvik etmeyi amaçlayan gençlik yarışmaları düzenlenmesi; “Aziz Yorgi Kurdelesini”⁷¹ etkinliklerinin düzenlenmesi; G.K. Zhukov; M.T. Kalaşnikov vb. Sovyetler Birliği kahramanlarına adanmış faaliyetler yürütülmesi; Rusya Federasyonu devlet sembollerinin genel eğitim kurumlarındaki öğrencilere öğretilmesi için yarışmalar düzenlenmesi; Gençler için tarihi geziler düzenlenmesi; “Tek Bayrak Altında” sloganıyla yapılacak etkinliklerin düzenlenmesi; Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesinin 30. yıl dönümüne adanmış etkinliklerin düzenlenmesi; Gençlik yaratıcılık yarışması düzenlenmesi; Vatandaşlık temalı şarkı festivalleri düzenlenmesi; “Rus Tekerlemeleri” başlıklı edebi vatandaşlık festivalleri düzenlenmesi; “Kaderim Rusya'da” temalı mobil fotoğraf sergileri düzenlenmesi; Askeri vatandaşlık şarkısı “Kırım Dalgası” isimli müzik festivali düzenlenmesi; “Zafer Selamı” isimli halk sanatı festivallerinin düzenlenmesi; Çocuklara ve gençlere yönelik vatandaşlık temalı vokal-müzikal yarışması düzenlenmesi; Vatandaşlık oryantasyonu için bölgesel film yarışmaları düzenlenmesi; Yuri Ozerov adını taşıyan Uluslararası Askeri Film Festivali düzenlenmesi; Rusya Federasyonu halklarının etnik birliğinin güçlendirilmesine adanmış film festivali düzenlenmesi; Çocuklar ve gençler için askeri; tarihsel ve turistik gezilerin düzenlenmesi; “Vatanın Sadık Oğulları” etkinliğinin düzenlenmesi; “Büyük Rusya'nın ihtişamı” etkinliğinin

71 Turuncu ve siyah çizgilerden oluşan kurdele adını Aziz Yorgi'den almaktadır. Çarlık ve Sovyet dönemi madalyalarında da kullanılmakla birlikte Ukrayna'daki demokrasi yanlısı göstericilerin kendi simgesi olarak kabul ettikleri turuncu kurdelelere tepki olarak 2005 yılında yaygınlaşmaya başlamış ve Kremlin'e olan sadakatin bir markası haline gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.bbc.com/news/world-europe-32650024>; <https://www.opendemocracy.net/en/odr/hunting-swastikas-in-russia/>; <https://www.kyivpost.com/kyiv-post-plus/ukraine-breaks-from-russia-in-commemorating-victory-388068.html>

düzenlenmesi; “Milli Ordu” isimli askeri afiş yarışması düzenlenmesi; “Askeri Zafer Şehri” etkinliklerinin yürütülmesi; Rusya Federasyonu vatandaşlarının askerlik hizmeti için en iyi şekilde hazırlanması amacıyla bölgelerarası yarışmalar düzenlenmesi; Silahlı Kuvvetler; diğer güvenlik kurumları; savaş ve askeri gaziler ve ailelerine yönelik *Katyuşa* festivali düzenlenmesi; “Anıt” isimli uluslararası sergi düzenlenmesi; Gençlerin vatanseverlik motivasyonu için “Asker Günü” faaliyetleri düzenlenmesi; Gençlerin vatanseverlik motivasyonu için “Zafer Bayrağının Altında” isimli etkinliklerin düzenlenmesi; Gençlerin vatanseverlik motivasyonu için “Kızıl Yelken” şöleni düzenlenmesi; “Zafer Mektupları” isimli faaliyetlerin düzenlenmesi; “Askeri Semboller- Gelenekler ve Modernlik” (askeri hanedanlık armaları galerisi) sergileri düzenlenmesi; Askeri müzelerin koleksiyonlarına dayanan bir mobil multimedya sergi kompleksi oluşturulması; “Vatan’ın genç yetenekleri” isimli yaratıcılık festivallerinin düzenlenmesi; “Subaylar” filminin 45. yıl dönümü adanmış askeri vatanseverlik faaliyetleri yürütülmesi; Gazi derneklerinin vatansever eğitim faaliyetlerine katılımı ve gönüllü hareketin gelişimi için etkinlikler düzenlenmesi; “Rusya Halklarının Vatanseverliği: Geçmiş ve Günümüz” vb. birçok film projesinin oluşturulması; “Vatansever Rusya” isimli vatanseverlik eğitimini konu alan elektronik medya yarışması düzenlenmesi.

Eğitim Faaliyetleri: Çocuk ve gençlerin vatansever ve manevi-ahlaki eğitim faaliyetlerinin izlenmesi; devlet kurumlarının yurttaşların vatanseverlik eğitimi konusundaki programlarının uygulanması; etkililiğinin analizi ve tesislerin kullanım etkililiklerin değerlendirilmesi; askeri vatansever eğitimi ve askerlik hizmeti için vatandaşların hazırlanması; Eğitim kurumlarında vatanseverlik eğitiminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması; sivil-vatanseverlik ve askeri-vatanseverlik eğitimi alanında uzmanlarla öğretim ve öğrenme materyallerinin geliştirilmesi ve mesleki gelişim faaliyetlerinin yürütülmesi; Rusya tarihi ve eğitim forumları yürütülmesi; Rusya Federasyonu vatandaşlarının sivil vatansever eğitim sistemini geliştirmeyi amaçlayan faaliyetler yürütülmesi; Eğitim kurumları için vatanseverlik temalı kitapların yazılması ve yayımlanması.

Düzenlemeler: Vatanseverlik eğitimi alanında düzenleyici yasal belgelerin yeni yöntem ve projelerinin araştırılması ve geliştirilmesi; Vatanseverlik eğitim sistemini geliştirmek için tekliflerin hazırlanması; Sosyal yönden kâr amacı gütmeyen kuruluşların kayıtlarının oluşturulması için prosedür ve yönetmeliklerin hazırlanması ve programın katılımcıları ile bölgesel kayıtların oluşturulması hakkında önerilerin değerlendirilmesi; Müze sergileri oluşturulması için devlet düzenlemelerinin yapılması; gençlerin askeri-vatanseverlik eğitimine yönelik yayınların hazırlanması; Askeri tarih ile uğraşan kuruluşlara destek verilmesi; İnternet ve telekomünikasyon faaliyetleriyle ilgili vatandaşların bilgilendirilmesi ve

vatansever internet projelerinin uygulamaya koyulması; Ulusal coğrafi bilgi sistemine dayanan askeri mezarlar ve diğer anıt objelerle ilgili verilerin entegrasyonu ve sunumu için kurumlar arası otomatik bir sistemin oluşturulması.

Seminer, konferans, toplantı ve diğer faaliyetler: Etnografya; arkeoloji; jeoloji; biyoloji ve diğer bilimsel alanlarda keşifler organize eden kâr amacı gütmeyen kuruluşlara; gençlere ve çocuk derneklerine destek verilmesi; Tarihi birlikler; askeri birimler; silahlı kuvvetler vb. hakkında bir dizi kitap hazırlanması; Harbiyeli okulların kolordu komutanlarıyla vatanseverlik hususunda seminer/toplantı yürütmelerinin sağlanması; Vatanseverlik eğitimi alanında çağdaş çalışma yöntemlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasında mesleki eğitim kurumları, yükseköğretim kurumları ve etkinlik organizatörlerinin bir dizi ulusal toplantı yapması; Sivil vatanseverlik eğitim sisteminde çocukların ve gençlerin eğitiminin rolü üzerine bir dizi seminer ve toplantı yapılması; Gençlerin sivil vatanseverlik eğitim sisteminin geliştirilmesinde öğrenci gruplarının rolü üzerine bir dizi seminer ve toplantı düzenlenmesi; vatansever gençlik ve çocuk dernekleri liderlerinin gençlerin vatanseverlik eğitimi konusundaki çalışmalarının iyileştirmesi konusunda toplantıların yapılması; Gençliğin vatansever bilincini şekillendirmede aile, devlet ve sivil toplum kurumlarının rolü hakkında gaziler, gençlik ve çocuk dernekleri liderleri ile ülke çapında seminerler ve toplantılar yapılması; “Yüzyıllardır Yaşayanların Başarısı” isimli askeri vatanseverlik konferansı düzenlenmesi; Devlet programının uygulanmasının sonuçları hakkında konferans düzenlenmesi; Gençlik ortamında Rus kimliğinin oluşumu ve Rus ulusunun birliği hakkında bölgelerarası toplantılar yapılması; Kuzey Kafkasya Federal Bölgesi eğitim kurumlarında gençlerin sosyal, etnik ve dinler arası uyumunu güçlendirmeyi ve Rusya halklarının⁷² tarihi ve kültürel geleneklerini öğretmeyi amaçlayan seminerler düzenlenmesi; Uluslararası gönüllü öğrenciler ile sivil vatanseverlik faaliyetlerinin yürütülmesi; “Büyük Vatanseverlik Savaşı” ve Rusya Federasyonu kahramanları ile ilgili gençlik toplantıları düzenlenmesi; Anıtların ve askeri mezarların iyileştirilmesi; Elbruz’da ölen Sovyet askerlerinin kalıntılarının araştırılması ve yeniden ortaya çıkarılması faaliyetleri; Askeri birimlerle etkileşimin geliştirilmesi konusunda eğitim ve bilgi materyallerinin; kılavuzlarının ve tavsiyelerinin geliştirilmesi ve yayınlanması; gönüllü kuruluşlar tarafından uygulanan vatanseverlik oryantasyonu projelerinin desteklenmesi.

72 Program metninde kimi yerlerde “Rusya halkları” ifadesi kullanılırken kimi yerlerde “Rus milleti” ifadesi kullanılmaktadır.

“Vatanseverlik dışında birleştirici bir fikrimiz yok ve olamaz” diyen Putin’in görüşleri programa yansımaktadır.⁷³ Program kapsamında uygulanması hedeflenen propaganda faaliyetleri incelendiğinde Kremlin’in milliyet meselesini problemlili bir sosyolojik alan olarak gördüğü ve emperyal milliyetçilik fikrini topluma aşılama çalıştığı görülmektedir. Eğitim, sanat, hukuki alanlarda ırkçı histeri ve milli kimlik arasında bir denge sağlayacak ve her iki tarafı da sisteme dâhil edebilecek bir dizi faaliyet yürütülmektedir.

2016-2020 yılları için planlanan programın diğerlerinden en önemli farkı ise Programın militarize edilerek askeri bir hale getirilmiş olmasıdır. Önceki programların analizi “Anavatan nerede başlar: Vatanseverliğin Labirentindeki Gençler” isimli kitapta yapılmıştır. Programların dili, içeriği ve ilkelerinin klasik Sovyet pedagojik çalışma yöntemlerinden kopyalandığını aktaran analiz programları “askeri odaklı vatanseverliğin pedagojik fantezileri” olarak adlandırılmaktadır.⁷⁴ Son programı diğerlerinden ayıran en önemli özellik ise “savaşa katılmaya hazır olma konusuna” yoğun bir şekilde odaklanmış olmasıdır. Programın beklenen sonucunu “gençlerin anavatanı savunmak için ahlaki, psikolojik ve fiziksel olarak hazır bulunmalarını sağlamak, barış ve savaş ortamında, anayasal ve askeri görevlere bağlılık, yüksek toplumsal sorumluluk” olarak ifade etmek mümkündür. Yasaveyev geçmiş programlarda kullanılan emek kavramının azaltılması ve asker, askerlik kavramlarının artmasına dikkat çekmiş, muhalif bir çizgiye sahip olan Novaya Gazeta ise konuyu “Daha az emek, daha fazla savaş” manşetiyle yayınlamıştır.⁷⁵ Bu yönüyle Kremlin Kırım’ın ilhakından sonra gerek stratejik çıkarları gerekse iç politikada yeniden kazandığı güvenin de etkisiyle emperyal milliyetçiğin artmasını arzu etmektedir. Böylelikle artan milliyetçi duygular Kremlin’in siyasi refakatçisi haline dönüşmektedir. “Barış zamanı ve savaş ortamında” ifadesi, önceki yurtseverlik eğitim programlarında hiç kullanılmamış ve yeni programda ilk kez kullanılmıştır.⁷⁶ Öte yandan emperyal milliyetçilik, yalnızca Rus yetkililerin siyasi refakatçisi değil, aynı zamanda iktidar seçkinlerinin baskın siyasi doktrininin sözcüsü olan temel sosyal tabanı haline gelmektedir.⁷⁷

73 Alina Sabitova i Anisimova Nataliya. U Nas Net i ne Mojet Bit Nikakoy Drugoy Obedinyayuşey İdei Krome Patriotizma Na ee Realizatsiyu Planiruyetsya Videlit 1,68 mlrd Rubley, 3.2.2016, <https://www.kommersant.ru/doc/2907316>, Erişim: 11.05.2019.

74 Elena Omelçenko i Pilkington Hilari. S Çego Naçınayetsya Rodina: Molodej v Labirantah Patriotizma. İzd-vo Ulyanovskogo gos. un-ta, Ulyanovsk, 2012, s.16-17.

75 Novaya Gezeta. Menşe Truda Bolşe Voynı Patriotçeskoje Vospitaniye Grajdan Stanovitsya Zametno Bolee Militarizirovanım, 6.02.2016, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/02/06/67331-menshe-truda-bolshe-voyny>, Erişim: 26.5.2019.

76 Ekaterina Khodzhaeva, İrina Meyer, Svetlana Barsukova i Iskender Yasaveev, “Russian Analytical Digest No 207: Mobilizing Patriotism in Russia”, *Center for Security Studies*, 2017, p. 10.

77 Emil Abramoviç Pain, “İmperskiy Natsionalizm (Voznikoveniye, Evolyutsiya i Politçeskiye Perspektivi v Rossii)”, *Obşestvenniye Nauki i Sovremennost*, Tom. 2, 2015, s.66.

Rus askeri personelinin büyük bir kısmının ilhak edilen bölgelerde hizmet etmeyi istemediği gibi iddialar bulunurken⁷⁸ zorunlu askerlik görevini yerine getirmek istemeyen gençlerin sayısı giderek artmakta hatta askere gitmek istemeyen gençler için birçok “danışmanlık şirketi” ücretli olarak hizmet vermektedir. Sosyal medya ağları üzerinde vatansızlık programına ve Kremlin’e muhalif genç yayımcıların sayısı ve onları takip eden kitle günden güne artmaktadır. 2016-2020 Yılları İçin Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Vatansızlık Eğitimi Programının askerliğe önem vermesinin bu gibi sosyolojik gerekçeleri de bulunmaktadır. Bu nedenle programda özellikle gençlerin ideolojik kodlarla şekillendirilme isteği göze çarpmaktadır.

Program kapsamında propaganda faaliyetlerinde yeni yöntem geliştirilmesine ve uygulanan yöntemlerin analiz edilerek etkinliğinin ölçülmesine önem verilmektedir. Her ne kadar Kafkasya’da dinler arası uyumun güçlendirilmesinden bahsedilse de genel olarak program kapsamında adı geçen manevi unsurlar Ortodoksluk ve Rus ırkı üzerinden kurgulanmaktadır (etnik Rus olmayan bölgelerde yumuşatılmaktadır). Yürütülen faaliyetlerde sıklıkla dini semboller ve söylemler kullanılmakla birlikte, ortodoksluk otoriteye itaat şeklinde sunulmaktadır. Yürütülen birçok faaliyete başta Rus Ortodoks Kilisesi Patriği Patrik Krill (Vladimir Mihailoviç Gundyayev) ve diğer kilise görevlileri katılmakta, vatansızlık ve bilhassa Rus ordusu Ortodokslukla izah edilmekte ve desteklenmektedir.⁷⁹ Bir taraftan vatansızlık ortodokslukla ve etnik Rus olmakla ilişkilendirilirken diğer taraftan Sovyetler dönemindeki sözde çokuluslu yapı ve birlikte elde edilen zaferler vurgulanmaktadır. Eğitim alanından, eğlence ortamlarına, bilimsel konferanslardan askeri okullara kadar kapsayıcı bir propaganda faaliyeti planlandığı görülmektedir.

Programın Kremlin tarafından önemini gözlemlemek için program için ayrılan finansman tutarlarına göz atmak faydalı olacaktır. Programa 2001-2005 yıllarında 178 milyon⁸⁰ 2006-2010 yıllarında 497,8 milyon ruble 2011-2015 yıllarında 777,2 milyon ruble 2016-2020 yıllarında ise 1,6666 milyar ruble finans ayrılmıştır. Enflasyon oranlarına göre düzenlenmiş verilere göre 2006-2010 yılında sağlanan finansman %148 oranında, 2011-2015, yıllarında %140 oranında 2016-2020 yıllarında ise %197 oranında arttırılmıştır.⁸¹

78 Unian Information Agency. Many Russian Servicemen Reportedly Refuse to Serve in Donbas – Ukraine’s Military Intel, 19.11.2018, <https://www.unian.info/war/10343121-many-russian-servicemen-reportedly-refuse-to-serve-in-donbas-ukraine-s-military-intel.html>, Erişim: 01.5.2019.

79 Nastin P. Patriarh Kirill Otkrıl Vstavku Okna Mujestva v Moskve, 13.7.2018, <https://tvzvezda.ru/news/forces/content/201807131028-pg0i.htm>, Erişim: 25.5.2019.

80 2001 yılı kuruna göre yaklaşık 8,5 milyon Türk Lirası.

81 Ekaterina Khodzhaeva, İrina Meyer, Svetlana Barsukova i Iskender Yasaveev, “Russian Analytical Digest No 207: Mobilizing Patriotism in Russia”, *Center for Security Studies*, 2017, p. 5.

5. Sonuç

Çarlık döneminde, Sovyetlerde ve Sovyet sonrası Rusya'da her zaman güncel bir mesele olan milliyetçilik, günümüzde bu tarihi kodları karmaşık bir şekilde bünyesinde barındıran emperyal milliyetçilik şeklinde bir devlet ideolojisi ve yoğun bir propaganda aracına dönüşmüştür. Kriz dönemlerinde yoğun bir şekilde siyasi araç olarak kullanılan milliyetçilik ve Rus devleti tarafından 2000'li yıllarda yürütülmeye başlanan milliyetçi propaganda, 2001 yılında ortaya konan Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Vatanseverlik Eğitimi Programıyla açık bir kamu politikası olarak şekillenmiştir. Kırım'ın ilhakı ise yürütülen faaliyetlerin gerçek bir sınanmasının yapılabileceği bir ortam oluşturmuştur.

Çok kimlikli yapısı nedeniyle Rusya'da ortak değerler inşası yapılmaya çalışılarak müstakil kimlikler üzerinden ideoloji türetilmesine engel olmak istenilmektedir. Program konstrüktivist bir anlayışla vatanseverlik propagandasının devlet eliyle resmi bir biçimde yapıldığı bir kamu politikası olarak ortaya çıkmaktadır. Temelde Rus kimliği inşası ile veya Rus kimliğinin yeniden yapılandırılması ile ilgilidir. Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Vatanseverlik Eğitimi Programı'nı bu çerçevede değerlendirmek faydalı olacaktır. Ayrıca Avrupa ile Rusya'nın arasındaki ekonomik anlaşmazlıkların bir tezahürü olarak gelişen Kırım'ın ilhakı gibi meselelerin Rusya'nın iç siyasetine vatanseverlik-milliyetçilik özelinde kodlanmış ve bu şekilde sunulmuş olması da bununla ilgilidir.

2001-2005, 2006-2010 ve 2011-2015 yılları arasında aşama aşama yürütülen ve 2016-2020 yıllarında yürütülmeye başlanmış programlar ana hatlarıyla birbirine benzemekte ve vatanseverlik aşılama gayesi barındırmaktadır. Ancak her programın vurgusu zamana göre değişmiştir. Bu değişimler siyasi ve ideolojik yönelim ve değişimleri ifade etmektedir. Kırım'ın ilhakından sonra 2016-2020 yılları için planlanan programın diğerlerinden en önemli farkı ise "savaşa katılmaya hazır olma konusuna" yoğun bir şekilde odaklanmış olmasıdır. Bu nedenle programın "vatanseverlik" retoriğini obskürantist bir tavırla temelde iç siyasette güç elde etmek ve savaş için motivasyon sağlamak amacıyla bir propaganda unsuru olarak kullandığı söylenebilir.

Milliyet meselesinin problemleri bir sosyolojik alan olarak ortaya çıktığı Rusya'da bir taraftan emperyal milliyetçilik fikri devlet eliyle resmi bir kamu politikası olarak hızla yapılandırılmaya çalışılırken diğer taraftan toplum çok yönlü bir çabayla militarize edilmektedir. Kremlin stratejik çıkarları ve iç politikada elde etmek istediği kazanımlar nedeniyle emperyal milliyetçiliğin artmasını arzu etmektedir. Böylelikle artan milliyetçi duyguların iktidarın siyasi refakatçisi haline dönüşmektedir.

Kaynakça

- Abramov, Andrey Vyaçeslavoviç. "Patriotizm v Polietniçeskom Obşestve: Retsept dlya Rossii", *Postsovetskiy Materik*, Tom. 1, 2014, s.78-85.
- Administratsiya Prezidenta Rossii. Vstreça s Predstavatelyami Obşestvennosti Po Voprosam Patriotiçeskogo Vospitaniya Molodõji, 12.9.2012, <http://kremlin.ru/events/president/news/16470>, Erişim: 20.05.2019.
- Akulenko, Vadim Sergeyeviç. "Srvnitelnaya Harakteristika Russkogo i Koreyskogo Natsionalizma", *İsvestiya Vostoçnogo İnstituta*, Tom. 3, No. 31, 2016, s.67-81.
- Argumentı i Faktı. "Uşerb v Kulture Çaşe Vsego Nevospolnim" Yarkiy Tsitatı Dmitriya Lihaçöva, 24.9.2014, http://www.aif.ru/society/people/uscherb_v_kulture_chasche_vsego_nevospolnim_yarkie_citaty_dmitriya_lihacheva, Erişim: 25.05.2019.
- Bell, Philip M.H. "Government Strategies on Influencing Public Opinion: Assessment, Censorship, Propaganda", *Mélanges de l'école française de Rome*, Vol. 108, No. 1, 1996, pp. 65-71.
- Bıkov, Anatoliy Karpoviç. "Patriotiçeskoye Vospitaniye Grajdan Rossiyskoy Federatsii: Na Stıke Dvuh Gosudarstvennih Program", *Pedagogika*. Tom. 1, 2011, s.14-24.
- Colton, Timothy J. *Commissars, Commanders, and Civilian Authority: The Structure of Soviet Military Politics* (Vol. 79). Harvard University Press, Cambridge, 1979.
- Domenach, Jean Marie. *Politika ve Propaganda*, (çev: Tahsin Yücel), Varlık Yayınları, İstanbul, 1995.
- Dovgopolov, Egor Yureviç. "İstoriçeskiye Faktori Razvitiya Natsionalizma v Postsovetskiy Rossii", *Almanah Kazaçestvo*, Tom. 4, No. 28, 2017, s.19-25.
- Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. Population Data, <https://www.rusemb.org.uk/russianpopulation/>, Erişim: 23.05.2019.
- Evseyev, Yuriy Anatoleviç. "Radikalniy Natsionalizm Na Fone Zakonodatelnogo Bazi Rossii", *Nauçno-Praktiçeskiy Elektronniy Jurnal Originalniye Issledovaniya*, Tom. 2, 2014, s.12-16.
- Evstifeyev, Andrey Sergeyeviç i Zaytsev, D. A. *Ya Grajdanin Velikoy Stranı-Eto Priznaki Natsionalizma İli Patriotizma? Grani Pereseçeniya Ponyatiya Natsionalizma i Patriotizma v Rossiyskoy Federatsii*. Studençeskiy Nauçniy Forum, 2015.
- Fedotov, Geogry Petroviç. "Natsionalizm (konspektivnaya zapis doklada)", *Voprosı Filosofii*, Tom. 10, 2011, s.119-125.
- Glebova, İrina İgorevna. "Rossiya Posle 2014 g.: Politiko-İstoriçeskiy Kontekst", *Politikçeskaya Nauka(S)*, 2016, s.204-226.
- Golovanov, Roman. (2016). Komsomolskaya Pravda. Ne Slovom, a Delom: Naşa Natsionalnaya İdeya- Patriotizm, Prezident Ozvuçıl To, Çto İskali 20 Let, 4.2.2016, <https://www.kp.ru/daily/26489.4/3358327/>, Erişim: 19.05.2019.
- Hismatullin, İlgiz Rafitoviç. "Etniçeskaya Politika v Rossiyskoy Federatsii: Fenomen Natsionalizma i Metodi Ego Regulirovaniya", *Antro*, Tom. 2, 2015, s.122-132.
- İvanov, Andrey Aleksandroviç, Aleksandr Leonidoviç Kazin i Roman Viktoroviç Svetlov. "Russkiy Natsionalizm: Osnovniye Vehi İstoriçeskogo Osmıleniya", *Vestnik Russkoy Hristianskoy Gumanitarnoy Akademii*, Tom. 16, No. 4, 2015, s.142-156.

- Jbanov, A. A. *Natsionalizm v Rossiyskoy Molodejnoj Srede: Priçim Voznikoveniya I Sposobi Profilaktiki*. Etnokulturnaya i Mejreligioznaya Kommunikatsiya v Obrazovatelnoy Srede. Tendentsii Razvitiya i Upravleniye Riskami, Material Regionalnoy Nauçno-Praktičeskoj Konferentsii s Mejdunarodnım Uçastiyem, Yekaterinburg, 2017.
- Kara-Murza, Sergey. *Demontaj Naroda*, OOO Algoritm-Kniga, Moskova, 2007.
- Khodzhaeva, Ekaterina, İrina Meyer, Svetlana Barsukova i Iskender Yasaveev. "Russian Analytical Digest No 207: Mobilizing Patriotism in Russia", *Center for Security Studies*, 2017.
- Kim, Aleksandr Sergeyeviç i Egor Yureviç Dovgopolov. "İnstitusionalizatsiya Sovetskoy Etnopolitiki i Formirovaniye Etonatsionalistiçeskogo Diskursa v Sovremennoy Rossii", *Politiçeskaya Nauka*, Tom. 3, 2017, s.121-135.
- Kohn, Hans. *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (çev: A. O. Güner), Kervan Yayınları, İstanbul, 1983.
- Kolsto, Pal (Ed.). *The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000-2015*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2016.
- Kuzmin, Aleksandr Gennadeviç. *Russkiy Radikalmy Natsionalizm v Sovremennoy Rossii: Traditsii i Evolyutsii*, İzdatelstvo Sıktıvkarskogo Gosudarstvennogo Universiteta, Sıktıvkar, 2011.
- Kuznetsov, Oleg Viktoroviç. "Ot Kogo İshodil Vizov Natsionalizma? Reti.: İvanov A.A. Vizov Natsionalizma: Lozung Rossiya Dlya Russkih v Dorevolyutsionnoy Obşestvennoy Mısıli. Spb.: Vladimir Dal, 2016", *İstoriçeskaya Ekspertiza*, Tom. 2, 2017, s.246-257.
- Lasswell, Harold D. "The Theory of Political Propaganda", *American Political Science Review*, Vol. 21, No. 3, 1927, pp. 627-631.
- Legkiy, Artem Andreyeviç i Denisova Larisa Leonidovna. *Sravnitelny Analiz Rossiyskogo Natsionalizma s 2012 s. Po Nastoyaşee Vremya*. Novoye Slovo v Nauke Strategii Razvitiya, Çeboksan, 2017.
- Lenin, Vladimir İliç. *O Prave Natsiy Na Samoopedeleniye- Polnoye Sobraniye Soçineniy* (5 izd. Tom 25). İzdatelstvo Politiçeskoj Literatur, Moskva, 1969. Levada-Tsentr. *Ksenofobiya*. <http://www.levada.ru/?s=%D0%9A%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%84%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%8F>, Erişim: 05.05.2019.
- Matskeviç, İgor Mihayloviç. "Kriminologiçeskaya Karakteristika Faşizma", *Çelovek: Prestupleniye i Nakazeniye*, Tom. 3, 2014, s.38-45.
- Mediazona, Born. 27.4.2018, <https://zona.media/theme/born>, Erişim: 21.05.2019.
- Ministerstvo Vnutrennih Del Rossiyskoy Federatsii, https://мвд.рф/reports?date_from=2003-1-1&date_to=2017-3-29, Erişim: 17.05.2019.
- Nastin, P. Patriarh Kirill Otknı Vıstavku Okna Mujestva v Moskve, 13.7.2018, <https://tvzvezda.ru/news/forces/content/201807131028-pg0i.htm>, Erişim: 25.05.2019.
- Novaya Gezeta. Menşe Truda Bolşe Voym Patriotiçeskoye Vospitaniye Grajdan Stanovitsya Zametno Bolee Militarizirovannım, 6.2.2016, <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/02/06/67331-menshe-truda-bolshe-voyny>, Erişim: 26.05.2019.
- Novoselova, E. Rossiyskaya Gazeta. Ekspertı Vibralı Slovo Goda, 14.12.2014, <https://rg.ru/2014/12/14/slovo-site.html>, Erişim: 07.05.2019.
- O Gosudarstvennoy Programme Patriotiçeskoye Vospitaniye Grajdan Rossiyskoy Federatsii na 2016-2020 Godı, 30.12.2015, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102388353&intelsearch=%EF%EE%F1%F2%E0%ED%EE%E2%EB%E5%ED%E8%E5+%EF%F0%E0%E2%E8%F2%E5%EB%FC%F1%F2%E2%E0+%EE%F2+30.12.2015+%B9+1493>, Erişim: 08.05.2019.

- Ofitsialny İnternet-Portal Pravovoy İnformatsii. Rossiyskaya Federatsiya Federalnyy Zakon o Grajdanstve Rossiyskoy Federatsii, 31.5.2002, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docview&page=1&print=1&nd=102076357&rdk=21&&empire=>, Erişim: 13.05.2019.
- Ofitsialny İnternet-Portal Pravovoy İnformatsii. Rossiyskaya Federatsiya Federalnyy Konstitutsionnyy Zakon, 21.3.2014, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?doc_itself=&infostr=x07q8+zl7fIg7vLu4fDg5uDI8vH/I03II0Ig7+7x6+Xk7eXpIPDI50Dq9ujo&nd=102171897&page=1&rdk=7#I0, Erişim: 12.05.2019.
- Omelçenko, Elena i Pilkington Hilari. *S Çego Naçinayetsya Rodina: Molodej v Labirantah Patriotizma*. İzd-vo Ulyanovskogo gos. un-ta, Ulyanovsk, 2012.
- Omelchenko, Daria, Svetlana Maximova, Galina Avdeeva, Natalia Goncharova, Oksana Noyanzina and Olga Surtaeva. "Patriotic Education and Civic Culture of Youth in Russia: Sociological Perspective", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 190, 2015, pp. 364-371.
- Pain, Emil Abramoviç. "Evolyutsiya Natsionalizma v Rossii", *Politiçeskaya Kontseptologiya: Jurnal Metadistsiplinarnih İssledovaniy*, Tom. 3, 2016, s.231-251.
- Pain, Emil Abramoviç. "İmperskiy Natsionalizm (Vozniknoveniye, Evolyutsiya i Politiçeskiye Perspektivi v Rossii)", *Obşestvennyye Nauki i Sovremennost*, Tom. 2, 2015, s.54-71.
- Paul, Christopher and Miriam Matthews. "The Russian 'Firehose of Falsehood' Propaganda Model", *Rand Corporation*, 2016, pp. 2-7.
- Payps, Riçard. *Russkiy Konservatizm i Ego Kritiki*. İssledovaniye Politiçeskoj Kultun: Fond Liberalnaya Missiya, Moskva, 2008.
- Peregudov, Sergey Petroviç. "Etnokonfessionalniye Otnoşeniya v Rossii Kak Faktor Politiçeskogo Riska", *Jurnal Politiçeskoj Filosofii i Sotsiologii Politiki Politiya. Analiz. Hronika. Prognoz*, Tom. 4, No. 63, 2011, s.19-34.
- Pinayev, Pavel Vasileviç. i Yuliya Yurevna Yatskeviç. "Natsionalizm v Molodejnoj Srede Sovremennogo Rossiyskogo Obşestva", *Vestnik Permskogo Universiteta. Filosofiya. Psihologiya. Sotsiologiya*, Tom. 3, No. 19, 2014, s.137-147.
- Ponarın, Eduard Dimitriyeviç. i Kirill Aanatoleviç Jirkov. "Natsionalizm Etniçeskiy i Politiçeskiy: İstitutsionalniye Faktori Tatarskogo Natsionalizma v Respublikah Voljsko-Uralskogo Regiona", *Mir Rossii. Sotsiologiya. Etnologiya*, Tom. 22, No. 3, 2013, s.152-176.
- Rakowska-Harmstone, T. Nationalities and the Soviet military In L. A. Hajda and M. R. Beissinger (Eds.), *The Nationalities Factor in Soviet Politics and Society*, Boulder, Westview Press, Colorado, 1990.
- Rivera, Sharon Werning. *The Russian Elite 2016- Perspectives on Foreign and Domestic Policy*, Hamilton College, New York, 2016.
- Sabitova, Alina i Anisimova Nataliya. U Nas Net i ne Mojet Bit Nikakoy Drugoy Obedinyayuşey İdei Krome Patriotizma Na ee Realizatsiyu Planiruyetsya Videlit 1,68 mlrd Rubley, 3.2.2016, <https://www.kommersant.ru/doc/2907316>, Erişim: 11.05.2019.
- Sergeyev, Sergey Mihayloviç. "Vosstanovleniye Svobodı. Demokratiçeskiy Natsionalizm Dekabristov", *Voprosı Natsionalizma*, Tom. 2, 2010, s.78-118.
- Sidorova, A. "Natsionalizm v Sovremennoy Rossii", *Nauçno-Praktiçeskiy Elektronnyy Jurnal Alleya Nauki*, Tom. 2, No.1, 2018, s.325-327.

- Sperling, Valerie. "The Last Refuge of a Scoundrel: Patriotism, Militarism and the Russian National Idea", *Nations and Nationalism*, Vol. 9, No.2, 2003, pp. 235-253.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Rusya Federasyonu'nun Siyasi Görünümü*. <http://www.mfa.gov.tr/rusya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim: 03.05.2019.
- Unian Information Agency. Many Russian Servicemen Reportedly Refuse to Serve in Donbas – Ukraine's Military Intel, 19.11.2018, <https://www.unian.info/war/10343121-many-russian-servicemen-reportedly-refuse-to-serve-in-donbas-ukraine-s-military-intel.html>, Erişim: 01.05.2019.
- Vaguzova, Mariya Aleksandrovna, Sozonava, Anastasiya İgorevna i Hebneva, Yekaterina Alekseyevna. "Molodejnyj Natsionalizm v Rossii Glazami Zarubejnih SMİ", *Aktualniye Problemi Sotsialnoy Kommunikatsij*, 2010, s.170-171.
- Vdovin, Aleksandr. *Podlinnaya İstoriya Russkih XX vek*, Algoritm, Moskva, 2010.
- Verhovskiy, Aleksandr. "Etnopolitika Federalnoy Vlasti i Aktivizatsiya Russkogo Natsionalizma", *Pro et Contra*, Tom. 1-2, 2014, s.19-34.
- Volkov, Y. V. Dobrenkov, İ. Savçenko, V. Şapovalov i F. Kadariya, *Sotsiologiya Molodeji: Uçeb. Posobiye Dlya Studentov Vuzov*, Feniks, Rostov-na-Donu, 2001.
- Vortman, Riçard. "Ofitsialnaya Narodnost i Natsionalny Mif Rossiyskoy Monarhii XIX Veka", *Rossiya/Russia*, Tom. 3, No. 11, 1999, s.233-244.
- Wimbush, S. Enders and Alex Alexiev. *The Ethnic Factor in the Soviet Armed Forces*. The Rand Corporation, Santa Monica/California, 1982.
- Zimnyakova, Mariya Sergejevna. *Politiko-Pravovoye Opredeleniye Natsionalizma v Poliçeskoj v Obşestvennoy Jizni Rossii v Naçale XXI Veka*. Gosudarstvo, Obşestvo, Nauka: Gorizonti Razvitiya, 2014.
- Züganov, Gennadiy Andreyeviç. *Kogda oteçestvo v Opasnosti*, İnformpeçat, Moskva, 1999.